

Kristjana Kristinsdóttir

Már Jónsson

Skjalalestur

Sýnishorn ritheimilda

Bráðabirgðaútgáfa
3. prentun

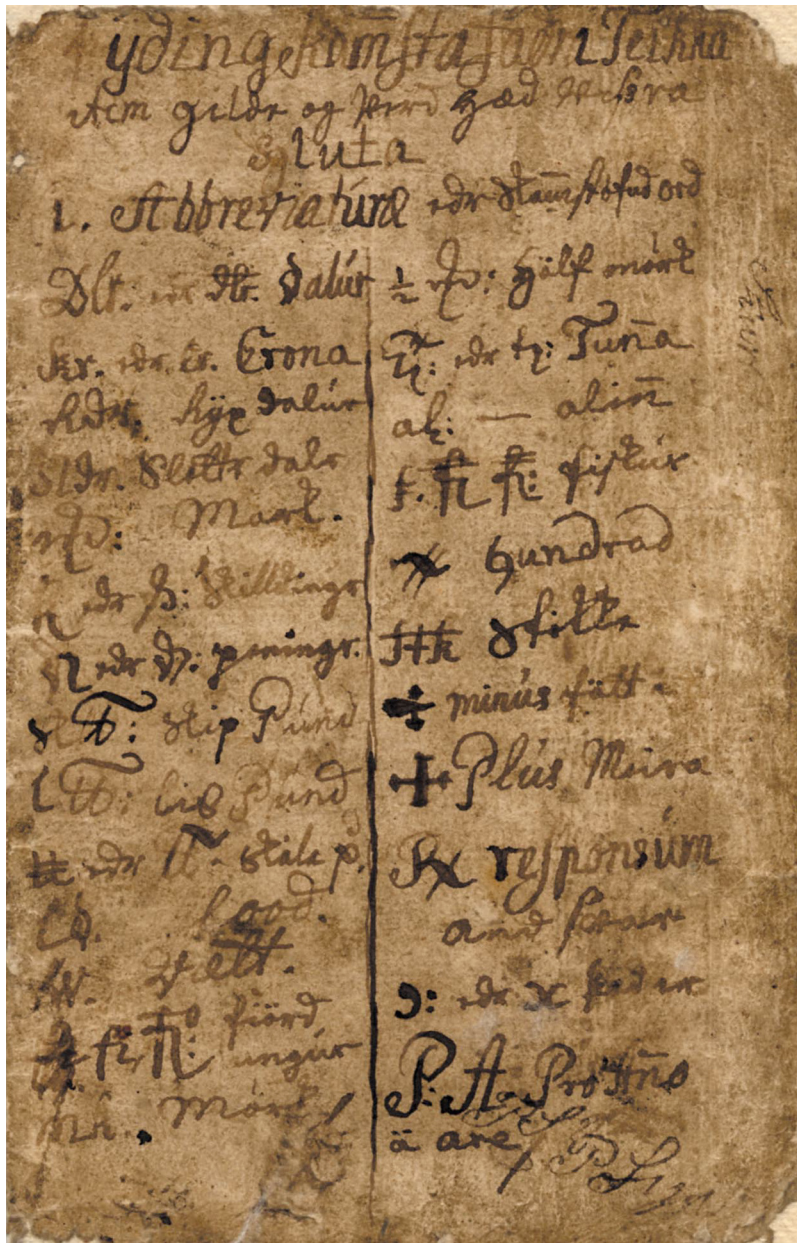
Þjóðskjalasafn Íslands
2012

Kristjana Kristinsdóttir

Már Jónsson

Skjalalestur

Sýnishorn ritheimilda

Bráðabirgðaútgáfa

3. prentun

Þjóðskjalasafn Íslands

2012

Umbrot: Bjarni Þórðarson.
Umsjón: Eiríkur G. Guðmundsson.
Prentun og frágangur: Pixel prentþjónusta ehf.

Skjalalestur. Sýnishorn ritheimilda.

© 2001-2012 Þjóðskjalasafn Íslands, Kristjana Kristinsdóttir og Már Jónsson.

Rit þetta má eigi afrita með neinum hætti, svo sem með ljósmyndun, prentun, hljóðritun eða á annan sambærilegan hátt, að hluta eða í heild, án skriflegs leyfis höfunda og útgefanda.

Fyrsta prentun Reykjavík 2001.
Fyrsta prentun Reykjavík 2003.
Fyrsta prentun Reykjavík 2012.

ISBN 978-9979-876-03-8

Efnisyfirlit

Formáli	5
----------------	---

Skjöl og textar frá 16. öld

1. Sendibréf Ögmundar biskups Pálssonar til systur sinnar árið 1541	8
2. Vitnisburður um jarðaskipti konungs og Skálholts árið 1556	10
3. Stóridómur í eftirriti um 1570	12
4. Konungsbréf til biskupa um sálmbók vorið 1587	14
5. Frásögn af lífláti Jóns Arasonar um 1600	16

Skjöl og textar frá 17. öld

6. Eiðar úr dómabók Gísla Árnasonar árið 1603	18
7. Dómstefna hirðstjóra til lögmanns árið 1607	20
8. Úrskurður biskups um opinbera aflausn árið 1637	22
9. Sendibréf Björns á Skarðsá til Guðmundar Hákonarsonar árið 1638	24
10. Skipun um fjölda og kjör vinnufólks í Viðey og á Bessastöðum um 1639	26
11. Greinargerð um fjárhagsmálefni í Gullbringusýslu frá um 1639	28
12. Launakvittun vinnumanns frá 1646	30
13. Dómur um getuleysi karlmanns árið 1646	32
14. Njáls saga frá um 1660	34
15. Lækning við lús frá um 1670	36
16. Dulsmálsdómur árið 1670	38
17. Sakeyrisreikningur Árnassýslu árið 1689	40

Skjöl og textar frá 18. öld

18. Manntalið 1703	42
19. Bréf Árna Magnússonar um morð í Árbæ árið 1704	44
20. Annálsfærsla Páls Vídalíns árið 1705	46
21. Sigríður Guðmundsdóttir skrifar Árna Magnússyni árið 1706	48
22. Handritaskrá Árna Magnússonar um 1720	50
23. Blóðskammardómur árið 1731	52
24. Nikulás Klím í þýðingu Grunnavíkur-Jóns árið 1750	54
25. Dagbækur Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar árið 1754	56
26. Konungsbréf um Hólastól árið 1755	58
27. Bjarni Pálsson um varnir við bólusótt árið 1762	60
28. Vísitasía Finns biskups Jónssonar árið 1763	62
29. Magnús Stephensen skrifar Hannesi Finnssyni árið 1782	64
30. Sýslumannsbréf um Skaftárelda árið 1784	66
31. Úr sjálfsævisögu Jóns Steingrímssonar um 1790	68
32. Landlæknir um sjúkdómsfaraldur árið 1791	70
33. Sigríður Jónsdóttir skrifar Grími Thorkelín árið 1799	72

Skjöl og textar frá 19. öld

34. Kristín Halldórsdóttir skrifar Valgerði Jónsdóttur árið 1804	74
35. Jörundur hundadagakonungur hefur í hótunum árið 1809	76
36. Tíundarreikningur árið 1810	78
37. Úttekt á jörð árið 1819	80
38. Dómur um sauðapjófnad árið 1824	82
39. Innkomin bréf til stiftamtmanns árið 1824	84
40. Viðskipti í Höfðakaupstað árið 1825	86
41. Prestþjónustubók Reykjavíkur árið 1827	88
42. Sóknarmannatal Reykjavíkur árið 1827	90
43. Jarðasala árið 1829	92
44. Skipti á dánarbúi árið 1835	94
45. Um sagnfræði eftir Jón Sigurðsson um 1835	96
46. Dagbók Jónasar Hallgrímssonar um fornleifar árið 1840	98

Heimildaskrá	101
---------------------	-----

Formáli

Í nokkur ár hefur lestur skjala og handrita verið kenndur við sagnfræðiskor Háskóla Íslands í námskeiðunum Íslands- og Norðurlandasaga II (1550-1830) og Skjalasöfn og skjalavarsla. Við kennsluna hafa undirrituð stuðst við ljósrit af handritum og skjölum, misjöfn að gæðum. Lítið annað frambærilegt og aðgengilegt kennsluefni hefur staðið nemendum okkar til boða. Þeir hafa, sem eðlilegt er, fundið að þeim skorti. Með þessu hefti er reynt að gera á þessu bragarbót og taka saman allmörg sýnishorn til æfinga við nám í lestri skriftar frá miðri 16. öld til miðrar 19. aldar. Gísli Baldur Róbertsson, MA-nemi í sagnfræði, var ráðinn til aðstoðar og sinnti starfinu af miklum dugnaði. Þjóðskjalasafn Íslands kostar þessa útgáfu en hluti af undirbúningi var greiddur af styrk úr Kennslumálasjóði Háskólans.

Þessi útgáfa er bráðabirgðaútgáfa sem hugmyndin er að nota í tvö til þrjú ár. Á þeim tíma gefst færi á að laga það sem betur má fara og bæta við umfjöllun um þróun skriftar á umræddu tímabili og um atriði sem mestu varða við lestur og túlkun, svo sem stafagerð, styttingar og bönd. Ekki er til annað rækilegt yfirlit um slík efni á íslensku en ritgerð Björns Karels Þórólfssonar, „Nokkur orð um íslenskt skrifletur.“ *Árbók Landsbókasafns Íslands* 5-6 (1948-1949), bls. 116-52. Hún er afburða góð en samt má gera betur, til dæmis með töflum um helstu gerðir tákna að hætti Erik Kroman, *Skriftens historie i Danmark fra Reformationen til nutiden*. Fimmta útgáfa, Viborg 1994. Auk þess er rétt að geta bókar Sveinbjarnar Rafnssonar, *Skript, skjöl og skjalasöfn. Ágrip af skjalfræði*. Reykjavík 1980.

Sýnishorn voru valin með nokkuð jöfnu bili frá þeim fjögur hundruð árum í sögu skriftar sem hér er fengist við. Tekið var mið af því að þau væru góðir og fagrir fulltrúar ólíkra skriftarafbrigða. Einnig var reynt að sýna sem flestar tegundir heimilda og hugað að því að sýnishorn tengdust merkisatburðum og merkisfólki. Ákveðið var að hafa myndirnar í lit. Það gefur lesendum næmari tilfinningu fyrir því hvernig skjöl og handrit líta út. Að auki er skriftin skýrari. Myndirnar eru flestar í réttri stærð en nokkrar eru þó minnkaðar eða stækkaðar til að hæfa síðustærð.

Texti sýnishorna er aðeins skrifaður út að hluta svo að notendur hafi svigrúm til að reyna sig við lesturinn. Skrifað er stafrétt en styttingar og bönd ekki auðkennd. Leyst er úr þeim öllum og má sem dæmi taka tvöföldunarmerki yfir n sem verður nn , meira að segja þótt málfræði segi annað. Sama á við um skammstafanir og sértákn sem standa fyrir heilt orð, til að mynda *heilagur* fyrir *h.* og *sera* fyrir *S.* eða *Sra.* Þetta er ljóst af samhengi hverju sinni. Stafsetning er örlítið einfölduð og setning greinarmerkja snyrt með hliðsjón af læsileika. Stórir bókstafir í upphafi orða eru samræmdir og ávallt hafðir í nafnorðum í dönskum textum en aldrei á íslensku, nema í latneskum orðum, svo sem mánaðanöfnum og orðinu *Anno*. Augljósar villur eru lagfærðar.

Stuttur inngangur er fyrir hverju sýnishorni til útskýringar á samhengi. Hafi texti verið gefinn út eða um hann fjallað er þess getið. Ekki er vísað í handrita- og skjalaskrár nema sérstök ástæða sé til, en þær helstu er að finna í heimildaskrá aftast í heftinu.

Á forsíðu er mynd úr handritinu Lbs. 330 8vo sem er skrifað um 1800 af Gísla Ásmundssyni í Nesi. Þar eru skýrð ýmis tákn og skammstafanir. Sveinbjörn Rafnsson vakti athygli undirritaðra á þessu skjali og er það hér með þakkað.

Ábendingar um hvað eina sem betur má fara eru vel þegnar og verður tekið tillit til þeirra við næstu útgáfu. Við þökkum þeim sem hafa lagt okkur lið. Gísli Baldur er þegar nefndur. Bjarni Þórðarson braut ritið um og tók allar myndir í Þjóðskjalasafni ásamt Eiríki G. Guðmundssyni. Jóhanna Ólafsdóttir á Stofnun Árna Magnússonar í Reykjavík sá um myndir nr. 3, 5-6, 9, 14-15 og 21, en Matthew James Driscoll á Det arnamagnæanske institut í Kaupmannahöfn um mynd nr. 22. Sjöfn Kristjánsdóttir á handritadeild Landsbókasafns-Háskólabókasafns annaðist forsíðumynd ásamt myndum nr. 24, 26-27, 29, 31, 33-34 og 45-46, en Helgi Bragason ljósmyndari safnsins tók nr. 20. Án liðveislu þeirra hefði þetta hefti ekki orðið til. Erni Hrafnkelssyni er þökkun aðstoð við ráðningu á táknum í sýnishorni nr. 15. Auk áður nefndra starfsmanna Þjóðskjalasafns aðstoðuðu Björk Ingimundardóttir, Jón Kristvin Margeirsson, Ólafur Ásgeirsson, Pétur Kristjánsson og Hrafn Sveinbjarnarson við gerð ritsins svo sem við ráðningu torráðinna tákna og skriftar og er þeim þökkun aðstoðin hér með. Jóni Torfasyni er þakkaður lestur prófarkar en Eiríkur hafði umsjón með útgáfunni og þökkum við honum það.

Það er von okkar að heftið verði nemendum og öðrum hvatning til að fást við og gleðjast yfir þeim mikla efnivið sem bíður athugana og umfjöllunar í handrita- og skjalasöfnum landsins og annars staðar þar sem íslensk handrit og skjöl eru niður komin.

Reykjavík 12. september 2001

Kristjana Kristinsdóttir
Már Jónsson

Formáli annarrar prentunar

Á þeim tveimur árum sem liðin eru frá útkomu heftisins hefur það verið notað við sagnfræðiskor Háskóla Íslands við kennslu í lestri skjala og handrita. Eins og vænta mátti hafa fundist villur í heftinu. Í þessari endurprentun er eftir föngum leitast við að leiðrétta það sem betur mátti fara þótt víða séu vafamál og túlkunaratriði. Það verður alltaf. Frekari endurskoðun þessarar bráðabirgðaútgáfu bíður síns tíma.

Reykjavík 27. ágúst 2003

Kristjana Kristinsdóttir
Már Jónsson

Myndir og textar

4/100 7 . A . B . C . D . E . F .

[illegible]

I . ÞÍ. Leyndarskjalasafn I.22.
Bréf Ögmundar biskups Pálssonar til systur sinnar.

Vorið 1541 sendi Kristján þriðji Danakonungur 200 manna herleiðangur til Íslands undir stjórn Kristófers Hvítfeld til að koma á siðaskiptum með valdi ef þörf krefði. Í júníbyrjun hnepti hann Ögmund biskup Pálsson í varðhald á skipi sínu. Ögmundi var heitið frelsi léti hann fjármuni sína af hendi. Bréfið sem hér sést er beiðni hans til Ásdísar systur sinnar að láta sendimanni í té allt fé mætt er hann átti í vörslum hennar. Hvítfeld hreppti ein 11 kíló af lausafé og sleginni mynt. Hann sveik hins vegar Ögmund og tók hann með sér til Danmerkur. Ögmundur lést áður en þangað kom og var jarðaður í Sórey á Sjálandi. Bréfið er ekki með hendi Ögmundar, enda var hann orðinn blindur. Að öllum líkindum skrifaði séra Einar Ólafsson á Nesi við Seltjörn bréfið en hann átti að veita fjármunum Ögmundar viðtöku.

Heimildir: *Íslenzkt fornbréfasafn* X, bls. 619-20. Þar er bréfið sagt með hendi Gissurs biskups Einarssonar, sem ekki fær staðist, sjá Loftur Guttormsson, *Frá siðaskiptum til upplýsingar. Kristni á Íslandi* III. Reykjavík 2000, bls. 57-59.

Upphaf texta:

A. D. G. E. et z ¹

Guds myskun sie oss aullum nalæg. kiæra syster bidur ek
kiærliga ydur. at þier uilit fa j haund sira Einare Olaf
ssyni mitt confert. ok mitt skrin. ok suo lyklana sem
þar til heyra. ok latid ecki koma þar ut af. ok þat stora forgyllt

1. Ekki hefur verið leyst úr þessum stöfum og táknum áður, en hugsanlega mætti lesa úr þeim: Augmundur Dei Gratia Episcopus et cetera.

Three ancient metal pendants are displayed against a dark, textured background. Each pendant consists of a circular medallion with a central opening, attached to a long, narrow leather strap. The medallions are made of a dark, possibly bronze or iron, material and show signs of wear and corrosion. The leather straps are also worn and discolored. The pendants are arranged horizontally, with the central one slightly lower than the two flanking it.

2.

ÞÍ. Bps. A. I, III, 12.

Jarðaskiptabréf konungs og Skálholtsbiskups 1556.

Vitnisburður um jarðaskipti konungs og Skálholtsstóls frá 3. júlí 1556. Gísli Jónsson biskup skiptir við Knút Steinsson lénsmann, fyrir hönd konungs, á jörðum Skálholtsstóls á Seltjarnarnesi og Álftanesi fyrir jarðir konungs í Hornafirði og Lóni, þ.e. Bjarnanesjarðir sem höfðu fallið undir konung eftir Jón Arason. Þessi skipti voru Skálholtsstóli mjög óhagstæð því jarðirnar í Gullbringusýslu voru arðbærar útvegsjarðir.

Heimildir: *Íslenskt fornbréfasafn* XIII, bls. 138-39.

Upphaf texta:

Þad giaurum vier herra Marteinn Einarsson syra Jon Biarnarsson syra Snorri Hialmsson
syra Oddur

Halldorsson syra Biaurnn Olafsson syra Einar Olafsson syra Loptur Narfason prestar
Skalhollz stickttis

godum monnum kunnigtt med þessu voru opnu briefui. ad sub Anno gratiæ 1556. faus
tudaginn næstann eptter visitatio

Mariæ j Skalholltti vorum vier j hia saum og heyrdum aa ad Knut Steinsson konunglig
Maiestatis liensmann yfer Island

giordi suoddan skiptti og byting vid herra Gijsla Jonsson. hver þa var settur af konungligu
valldi yfer Skalholltt og

fine

12

Bessastaðabók er skjalabók frá seinni hluta 16. aldar. Þar eru afrit af skjölum úr skjalasafni Viðeyjarklausturs, úr bréfabók Þorvarðar Erlendssonar lögmanns og gögnum er varða Vigfús Jónsson sýslumann á Kalastöðum á Hvalfjarðarströnd. Vigfús stóð fyrir uppskrift skjalanna og skrifaði bókina í félagi við annan mann sem ekki er vitað hver var. Hér er brot úr Stóradómi frá 30. júní 1564 með hendi Vigfúsar.

Heimildir: *Lovsamling* I, bls. 84-89; *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, bls. 271-76; Már Jónsson, *Blóðskömm á Íslandi 1270-1870*. Reykjavík 1993, bls. 90-107; Ragnheiður Mósesdóttir, „Bessastaðabók og varðveisla Viðeyjarklaustursskjala.“ *Saga* 34 (1996), bls. 219-54.

Niðurlag texta:

sem fyrnari eru að mægdum enn fyrr eru taldar j greindum
laugum og þar stodu ecki til greindar, sem eru kona modr brodrs
och faudrs brodrs, brodr dottr konu manz, og systr dottr
konu manz och adrar personur jafnskylldar, och mægdar, suo
j karlegg sem kuenna. þa setium uier þar á .9. marka sektt,
á huoru um sig og j refsing .9. uandar haug huortt um sig
sem brotleggt uerdr, och syslu menn skyllda heima j sueitum þessa
á að lata leggja. Enn kunni þessir j annat sinn brotlegir að ue
rda ~~och j sama misferli~~ och falla j saumu sauk sin á mill
um, edur audrum jafnnum personum þa sieu þau sek .13. maurkum
huortt um sig og missi hudina fyrer ualldzmanni. Kunni þessir menn j
þridia sinn brotlegir að uerda j sama misferli hafi fyrer gertt

as
 \$ 1 all upon the Gulf was left
 minor kinds of ground
 by our great number of
 Indians & some land was
 Indian & the rest.

Swanborg. 2 Junij 87

14

Með vorskipum 1585 barst biskupunum Gísli Jónssyni og Guðbrandi Þorlákssyni konungsbréf, dagsett 29. apríl, þar sem þeim var skipað að endurbæta og samræma sálmasöng í kirkjum landsins. Sennilega hefur Gísli, sem lést 1587, eitthvað komið að verkinu en það hvíldi að langmestu leyti á herðum Guðbrands. Hann fékk einkaleyfi til sálmaþókarútgáfu 2. júní 1587 og fer uppkast þess konungsbréfs hér á eftir sett saman í æðstu stjórnarskrifstofu konungs, kansallínu. Þess má geta að lokið var við prentun sálmaþókarinnar 1589 og var upplagið 375 eintök. Sálmaþókin kostaði einn dal óbundin en hálfan annan bundin, en 116 eintök voru send til bókbands í Danmörku og afganginn sá Jón Arngrímsson bókbindari á Hólum um.

Heimildir: *Kongelige Allernaadigste Forordninger og aabne Breve* II. Hrappsey 1778, bls. 127-28; *Kancelliets Brevbøger* 1584-1588, bls. 744; Halldór Hermannsson, *Icelandic Books of the Sixteenth Century*. Íþöku 1916, bls. 35-39.

Upphaf texta:

Giør alle vitterligt att effther
som oss elsklig hederligt Mand
her ~~gud~~ Gudbrander Thorlachsson Super Inten
dend vdj Hollesticht paa vortt
Land Isslandt, haffuer vnderda-
nigtt ladett giffue Oss tilkiende
att hand haffuer samblitt och paa
Islandische Thungemaall vdtse
en Psalme Bog, huilchen och schall
vere aff dhe hoglerde vdj vor
Kiøpstedt Kiøpenhaffnn offuer-
sehett. Och er vnderdanigtt begie-
rendhe vor naadigst tilladelsse, dhend dher

3
 þeytti þaði dominn Olafs Stilla son / þylgdi z
 Jon Brannson miög ad þu ad fæta drepa þa z þvð
 ap: vð fndt eptl bodh til epta Bæst: so þz vð gals
 gogn a þestudagin þ allra geitagra m: en þu vð
 a þaung dagm þ eptir: vð þz gals gogn m: ept þaust
 þk mgar sm þ j lantum: anstir vð an vð skinn
 vð þu m fndt leiddur gu þra / guor vð þu m gufi: so
 ingm þra þa m: vð m ept leiddur þu m an vð gals
 gogn. Bodullm gut Jon Olapff þerpilg þu m þu
 þenk: gapdi ept riðad vð m em m an ad m. //
 Oatram þu m þz all þu m mgar m þ so þz vð þu m þu m
 mðligga / en ept þu m // allt þolk þu m gult oft þu m
 gogstum: Bodh gult illa ad gogva þu m þu m
 þu m: þu m þu m þu m z þu m. Marti ad g: ap þu m þu m
 oxme: þu m þu m þu m þu m z vð ept gult
 mð vð þu m þu m: so vð þu m kapt mð þu m þu m
 nortil: guor þu m gult m þu m þu m: Rti þu m
 guor þu m gult m þu m: þu m þu m z þu m
 vð þu m vð þu m. //

Om danþka þagid z þeþndnar

En þu m ept þu m vð vð þu m þu m þu m
 þu m vð m z vð þu m ad þu m mð m þu m
 vð þu m þu m þu m þu m þu m þu m
 þu m z vð m mgar m ept þu m þu m þu m
 þu m vð m þu m þu m þu m þu m þu m
 z þu m þu m vð þu m þu m þu m þu m
 ap þu m þu m þu m þu m þu m þu m

Oddur Einarsson var biskup í Skálholti árin 1588-1630. Hann ritaði sitthvað sagnfræðilegs eðlis, þar á meðal ritgerð um forvera sína á biskupsstóli. Hér er brot með hendi Odds árið 1593 eftir frásögn Egils Einarssonar á Snorrastöðum. Þar segir frá aftöku Jóns biskups Arasonar og sona hans.

Heimildir: *Biskupa sögur* II. Kaupmannahöfn 1878, bls. 255; *Íslenzkar æviskrár* IV, bls. 7-8; Páll Eggert Ólason, *Menn og menntir siðskiptaaldarinnar á Íslandi* IV. Reykjavík 1926, bls. 56-57.

Miðbik texta:

hogginn. Bodullinn hiet Jon Olafsson herfilig kynd sunn
lensk. Hafdi ecki riettað vtann einn mann áður.
Sacramenti fengu þeir aller vmm morgunin fyrer so þeir vissu þa huad fyrer
mundi liggia, enn ecki fyrre. Alltt folk stadarins gieck östur þangat ad
höggstadnum. Bödli gieck illa ad höggva prestinn sera Biorn,
beiddi hann sier lijfs og fieck ecki. Martieradi hann af honum hofudit med
öxinne. Foru þeir aller j eina gröf j kirkiugardinum og var ecki haft
micit vid yfersöngva. So var þeim kastad nidur sem þeir voru kom-
ner til. Huorki giordar kistur nie lijflægiur. Reid sijdan
huor þeira heim til sijn, höfudzmadur og Dadi so og var
vmm kyrtt vmm stund.

Þoung in sama fund 2 dy Guorri Asgrunn
þo er þr Asmund Asgrinn Arnardz þo
þr Asmund þo Oddz 2 þeirir Asmundz
þu þ mæle. þu þu þu þu þu þu þu þu þu
er markus lyka asela lund. Vilgratinn

Þu 1603. Einar Audmar. a holltz þyngi
Til þs leggur þu haund a helga bok. og svo þv
þu þyngi mæli til Gudz ad þu væst þar nortu og
gerdr a ad Eilyþir Oddz son sagdi við Paul Joff
þu ett hundstund / og ad svo staupudu sidi þu
þu svo Gud hollur þu þu þu þu þu þu þu þu
þu þu þu. Einar Erolfs þu þu þu 1603.
Til þs leggur þu haund a helga bok. og svo þv
þu þu mæli til gudz ad þu væst þar þu þu og gerdr til ad Eily
þu Oddz taladi þu þu ordu við Dals þu þu við Paul Joff
ad þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu
þu þu. Og ad svo staupudu sidi þu þu þu þu
hollur þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu

Til þs leggur þu christin vichpusdort hænd a helga bok 2 so
þu þu þu mæli þu ad þu þu alld þu þu smidr edr þu ap þu
Arnadottir ap eign Guðars 2 þu þu þu þu þu þu þu þu þu
þu þu ad smidr me þu ad vici edr mæler ad þu viti 2 þu
2 ad so staupudu eidi þu þu þu þu þu þu þu þu þu
þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu þu

Gísli Árnason var klausturhaldari að Pykkvabæ og hélt hálfa Skaftafellssýslu, en fékk síðan Rangárvallasýslu og bjó að Hlíðarenda í Fljótshlíð. Embættisskjöl hans sem sýslumanns Rangæinga eru einstaklega vel varðveitt en dómabækur hans yfir árin 1597-1612 eru til í heild og bréfabók sem nær yfir árin 1600-1611. Hér sjást eiðar sem hann tók af sýslungum sínum. Dómabókin er útgefin.

Heimildir: *Íslenzkar æviskrár* VI, bls. 140; Guðrún Ása Grímsdóttir, „Hugsaðu til mín um grös og sól.“ *Dagamunur gerður Árna Björnssyni sextugum*. Reykjavík 1992, bls. 55-59.

Niðurlag texta:

Til þess leggur þu haund á helga bok og suo skytur þu þy
nu máli til gudz ad þu varst þar j hiá og heyrder til ad Eily-
fur Oddzsson taladi slykum ordum vid Dals kyrckiu vid Pál Jonsson
ad hann skyldi liugari verda suo sem hann hefdi áður dæm
dur verid. Og ad suo staufudum eidi sie þier suo gud
hollur sem þu satt seiger gramur ef þu lygur.

Til þess leggur þu Christijn Vichfusdotter hönd á helga bok og so
skytur þu þijnu máli til Gudz ad þu hefur alldrei þegid smiör edur skyr af Sigrijdi
Arnadottur af eign Gunnars og hans konu med leynd það tekist hafi til iij marka
huorki ad smiöri nie skyri ad vict edur mæler ad mijnu viti og skyni
og ad so staufudum eidi sie þier Gud hollur sem þu satt seiger en gramur
ef þu lygur. Þessi eidur sannadur af 6 dugligum konum.

Jeg Hertoff Daa, thill Suedinge, kong mægtige Befalinge,
 I mand offinn Iseamde, Kiendis och gids for alle wijsnættige
 Iwaj dætt mit offne Brest, an for mig har Berresin, dætt
 Brestinn, Dættinn Arason, an haffin Wiilltallo, ill
 Lætt, giste Tordason, Logmand for dættin us Wætt, pæa
 Iseamde, Gulge Rønneren, Ber Lættin Thorason, Gulge
 Thorason, Dugedon, och Nicolæus, wæj Borgesfor Dættin
 for Nættin Jordn, som i fornholden hand, Iwætt en dættin
 Dætt, dætt 1607 wættangen, wæj hænleken Dætt, hand sætt
 Jordn, som en Lætt dættinn, skall wætt Wiilltallo, dættin
 an I. wætt dættin dættin, og en Logmands dættinn, wætt
 dættinn, ill dættin, dætt sætt dætt, Lætt dætt an Lættin
 og hænleken I hand sætt Jordn, fornholden dætt, Iwætt sætt
 Dætt, hænleken I ill hænleken, skall haffin dættin
 Wættin hand in, som inleken, fornholden sætt Dætt, hænleken
 hand dættin, sætt inleken an wætt, wættin, dættin
 wætt dættin sætt an wætt, an sætt sætt dætt, for
 dætt oppnættill dætt sætt Jordn, sætt anleken, som for sætt
 fornholden, dætt, och Wættin, hand Wætt pæa, dættin
 haffin, dættin dættin sættinn, sættin Iseamde
 for dættin, och hænleken, som hand sætt wættin dættin
 dættin Iwætt Iwætt Iwætt, Wættin dættin dættin
 dættin dættin dættin, an wætt for mig, Logmanden, och Log,
 dættin dættin dættin, an wætt for mig, Logmanden, och Log,
 dættin, dættin sætt sætt, och hænleken dættin hand dættin
 dættin og dættin, dættin an wætt, dættin dættin
 dættin dættin Iwætt dættin, dættin dættin, Wættin og
 dættin, dættin dættin, och dættin, I wætt dættin, hand
 haffin dættin ill dættin, dættin dættin Iwætt
 dættin fornholden, dættin dættin, sættin dættin, dættin

Hér gefur að líta stefnu Herlufs Daa höfuðsmanns til Gísla Þórðarsonar lögmanns og fleiri út af erfðaprætumáli eftir séra Ólaf Kolbeinsson, dagsett að Bessastöðum 12. maí 1607. Þætan snerist um það að skilgetin barnabörn séra Ólafs með Ólaf Arason í Botni fremstan í flokki töldu sig standa nær til arfs en óskilgetin börn hans sem höfðu þó verið ættleidd. Drógu þau málið fyrir dómstóla og fengu arfleiðslugjörningi afa síns rift en þar sem að langt var um liðið frá arfaskiptunum höfðu margar jarðanna gengið kaupum og sölum og voru komnar úr eigu erfingjanna, og meðal annars í hendur Gísla lögmanns og ættmanna hans. Var þeim óljúft að láta þær af hendi og þæfði Gísli því málið. Ólafur í Botni leitaði á náðir höfuðsmanns sem skoraði á Gísla að framfylgja dómnum og stefndi honum og þeim er málið varðaði til alþingis árið 1607. Þar var enn dæmt Ólafi í vil en Gísli lét sér ekki segjast. Þá tók Ólafur til þess ráðs að gefa konungi helminginn af þeim eignum er honum höfðu verið dæmdar og upp frá því reyndi Daa hvað hann gat til að aðstoða hann en þó án tilætlaðs árangurs.

Heimildir: *Alþingisbækur Íslands* IV, bls. 38-39; Páll Eggert Ólason, *Menn og menntir siðskiptaaldarinnar á Íslandi* III. Reykjavík 1924, bls. 378-83.

Upphaf texta:

Jeg Herloff Daa, thiill Snedinge Kongelig Mayestetts Befalingsmand offuer Jslandtt, kiendis och gjør for alle vitterligtt vdj dette mitt offne Breff, att for mig har beretted, denne Breffuiser, Olaffuer Arrason, att haffue thiill talle, till eder, Gisle Tordeson, Logmand for synden och østen, paa Islandtt, Helge Eynerson, ser Eynor Thordeson, Helge Thoruadson, Sugedor, och Nicolaus, vdj Borgefior Sysseil for nogenn Jorder, som y forreholder hannem, jmod en Altings Dom, Anno 1601 vdgangen, vdj huilcken Dom, hand samme Jorder, som en rett Arffuing, skall verre thilldømpptt, disligtt att J, nest Aaritt der eptter, med en Logmandtz Steffning, ere steffnitt, till Altingitt, om samme Arff, Eder der att erclere

106

[illegible]

Séra Þórarinn Ólafsson á Bægisá tók Jón Jónsson til altaris þótt hann hefði orðið uppvís að barneign með Ingibjörgu Kjartansdóttur. Jón hefði því átt að taka opinbera aflausn. Séra Þórarinn þóttist ekki hafa vitað af broti hans. Á prestastefnu að Laugalandi í Hörgárdal 22. maí 1637 fékk séra Þórarinn að vinna eið um þá fullyrðingu sína og var síðan laus allra mála.

Heimildir: *Bréfabók Þorláks biskups Skúlasonar*. Útgefandi Jón Þ. Þór. Reykjavík 1979, bls. 88.

Upphaf texta:

Og postulenn Pall seiger, að hann sem syndgar, skuli straf
fast fyrir öllum söfnudenum, so hiner adrer haffe þar
otta aff, huad christnennar lærefedur wtleggia að
skiliast eyge wmm opennberlegar hneyxlaner, medal
huörra að frillulyffiss synd wppreiknast j heila
gre ritningu. Huar thil sera Þorarinanz affsökun war
þesse. Að heffdi hann ecke witad þennann mann j openn-
berumm frillulyffissökum vera, edur hann hefdi það
á sig medkient, allt þar thil hann haffdi honum þá heilögu af
lausn weitt, og ecki helldur hefdi hann witad þessa sanna
sök, áður enn hann heffdi honum sacramented wtdeillt

y. Heiderf. m. t. d.
 p. m. f. t. d.

Ergrünfönsen

11

9.

AM 216 d 4to.

Bréf frá Birni Jónssyni til Guðmundar Hákonarsonar, bls. 21.

Björn Jónsson á Skarðsá og Guðmundur Hákonarson sýslumaður á Þingeyrum voru miklir vinir og fór fjöldi bréfa á milli þeirra. Flest eru þau glötuð og öll bréf Guðmundar, nema hvað fáein ágrip um lögfræðileg efni eru til með hendi Þorkels sonar hans (AM 250 a 4to). Úr einu bréfa Björns er þetta sýnishorn, skrifað 20. febrúar 1638. Bréfin eru óútgefin.

Heimildir: Haraldur Bernharðsson, *Málblöndun í sautjándu aldar uppskriftum íslenskra miðaldahandrita*. Reykjavík 1999, bls. 22.

Niðurlag texta:

Ydar heidurs qvinnu Halldóru minni Aradóttur
óska eg nádar og blessanar af eylífum Gudi
(ásamt yckar elsku börnum) med minni kiærri þacklætiss kved
iu til lagdri. Eirninn mijner hier yckur heidurs hiónum alls
góds óskandi eru, med kiærri qvediu og þacklæti.
Þacka eg ydur elsku vin (med ödru gódu) almanachid.
Eg skrifadi Jóni mínum Árnasyni til á jólunum, og bad hann vm
ad liá mier kver, hann á, ad skrifa epter, sem er vpp haf Spek
ulum Regali, og hefi ecki svar feingid, þar vm bid eg ydur minn
ast vid hann, og þad mætti til mijn komast, skal aptur óspiall
ad fást. Herra Thorlákur bidur mig út vega Speculum þessa.
Drottinn Jesus veri ydur med amen.

For Ordningss Paa, Dronns mange Vindesølet,
 og fæsting, Sgall gøldt i Vindst, og paa
 Dr. Pstads, og Guad Dronns Døst, Dronns, og Dronns
 Sgall Dronns, og Dronns fæsting, Dronns, og fæsting
 Dronns Dronns fæsting, Dronns, og Dronns fæsting
 fæsting, og i Dronns fæsting

i Sgall gøldt paa Dr. Pstads og Vindst Dronns,
 Dronns i Dronns Dronns - Dronns Vindst,
 i Dronns, og i fæsting Dronns,
 Sgall fæsting Dronns Dronns fæsting Dronns
 i i i Dronns - fæsting gøldt i Dronns,
 Dronns i i i Dronns - fæsting gøldt i Dronns
 fæsting Dronns i i i Dronns - fæsting gøldt i Dronns
 Dronns fæsting Dronns fæsting Dronns

i i i Dronns Dronns
 Dronns Dronns - fæsting,
 fæsting Dronns Dronns,
 Dronns - fæsting
 fæsting Dronns
 i fæsting Dronns
 i fæsting Dronns - fæsting
 fæsting Dronns,
 Dronns fæsting Dronns Dronns,
 Dronns Dronns an fæsting paa fæsting Dronns,
 Dronns fæsting Dronns, og Dronns,
 i Dronns i Dronns og paa paa Dronns,
 an fæsting, an fæsting, paa fæsting fæsting

10. ÞÍ. Leyndarskjalasafn. 4. Supplem II. 50. Tilskipun um fjölda og kjör vinnufólks.

Ótímasett tilskipun um fjölda og kjör vinnufólks í Viðey og á Bessastöðum. Þetta skjal er ef til vill samið á Bessastöðum til notkunar við rekstur búanna tveggja að í tíð Pros Mundt lénsmanns árin 1635-1639. Kaup vinnufólksins var mishátt. Vinnumenn fengu meira en aðrir en hlunnindi voru svipuð, til dæmis fengu allir ókeypis skinnskó og rekkjuvoðir.

Heimildir: Kristjana Kristinsdóttir, „Tvö skjöl um Bessastaði og Viðey.“ *Landnám Ingólfs. Nýtt safn til sögu þess 4* (1991), bls. 78-90.

Upphaf texta:

For Ordningh paa, huor mange Windefolck,
och Fattige, schall holdes y Wiidøe, och paa
Bessestad, och huad dieris Kost, Kiøb och andett
schall vere, och belanger sigh Aarligen, och Fogdenn
kannd wiide sig effter att rette, och kand giøris
hanum gott i Regschabett.

1. Schall holdes paa Bessastad och Wiidøe Aarligen,
med 2 Raadssmend - 8 Windemendt,
1 Smale, och 1 Heste Drenngh,
Schall huer Windemand haffue till Mad thil Wertide
5 Wgger - 21 gild fisk - 1 fiøring Smør,

Porteignelse paa at stillet som
stae forre this paa Bopstad,

Om Breidsfortene,

For Bopstad og Miso stae alre 8 vindrunder
It er Breidsfortene, og en Smal det er Gynd,
og en Jostadong, i blant den er en Raadmand
det er Landgaardsfogt, Jern aff disse Vindrunder
mand faar tie til om dagen i sig og i 2 vinder
og i Mire i Miso, og i te paa Bopstad om
Vaarm, forre de faar Miremand, lige saa
faar de og om Vindrunder naar de paa voss,
og naar de faar afflegget giffert den paa
Jern for i gammel Bro, Mire Jostadong
faar inden saeff saa nogen Mand om dagen,
den fandt den Breidsfortene, lige saa og saa
Smalene, Jern i Loner om Dags, i
Landgaardsfogt den faar i det er i Jost, Bro
eller i faar med Lam, den anden Vindrunder
faar Jern i den, det er i faar med Lam eller
Lep Brod, Jostadong faar 2 faar med
Lam, eller mindre efter som fandt er Mirelig tie,

II. ÞÍ. Leyndarskjalasafn. 4. Supplem II. 50.
Greinargerð um ýmis fjárhagsmálefni í Gullbringusýslu.

Eftirfarandi skjal er ótímasett og óundirrituð greinargerð um ýmis fjárhagsmálefni í Gullbringusýslu: Um kjör vinnufólks á Bessastöðum og í Viðey, um aðbúnað fátækra í Viðey, kjör bænda í Gullbringusýslu, um sláttukvaðir og gjaftolla, um ljóstolla og laun lögréttumanna. Samkvæmt greinargerðinni var þess ekki einungis krafist af vinnumönnum að róa til fiskjar um veturinn heldur einnig af vinnukonum. Freistandi er að álykta að þetta skjal hafi verið samið á Bessastöðum af Pros Mundt lénsmanni eða fógeta hans Jens Søffrensen kringum árið 1639 til upplýsingar og notkunar við rekstur búanna tveggja.

Heimildir: Kristjana Kristinsdóttir, „Tvö skjöl um Bessastaði og Viðey“, bls. 78-90.

Upphaf texta:

Forteignelse paa atskilligt som
skal forrettis paa Bessestad,

Om Arbeidsfolckene,
Paa Bessastad och Widø skal vere 8 Windemend
det er Arbeidskarle, och en Smale det er Hyrde,
och en Hestedreng, iblant dem er en Raadsmand
det er Ladegaardsfoget, huer aff disse Vinne-
mend faar til Mad om Dagen 1 Fisch och 1 mark Smør
och 1 Miel i Widø och 1 tønd paa Bessestad om
Waaren, førend de faar Melckmad, lige saa
faar de och om ~~Waa~~ Høsten naar de slar Gress,

Thorpe Island 1/2
 my 2
 Lungs 1/2
 2/2

12. ÞÍ. Rtk. Y-5. 1641-1646. Reikningar jarðabókarsjóðs. Lénsreikningar. Fylgiskjöl með útdrætti úr lénsreikningum 1645-1646.

Íslenskir lénsreikningar eru varðveittir frá árunum 1588-1660. Allan þann tíma var Ísland afgjaldslén að undanteknum árunum 1645-1648. Í afgjaldsléni tók lénsmaður landið á leigu og þurfti aðeins að gera grein fyrir óvissum tekjum eða sakeyri í reikningi og leggja fyrir rentukammerið í Kaupmannahöfn til endurskoðunar. Árin 1645-1648 var Ísland aftur á móti reikningslén, sem þýðir að lénið Ísland var veitt með föstum launum og lénsmaðurinn þurfti að gera rentukammerinu nákvæma grein fyrir bæði vissum og óvissum tekjum af léninu. Árið 1645 var fjórum vinnumönnum á búum lénsmanns á Bessastöðum og í Viðey sagt upp störfum, auk smalans, hestastráksins og tveggja vinnukvenna. Ólafur Helgason smiður hélt vinnunni. Skjalið er kvittun Ólafs fyrir kaupi sínu reikningsárið 1645-1646. Skjalið er óútgefið.

Heimildir: Kristjana Kristinsdóttir, „Um konur í íslenskum lénsreikningum árin 1645-1648.“ *Kvennaslóðir. Rit til heiðurs Sigríði Th. Erlendsdóttur sagnfræðingi*. Reykjavík 2001, bls. 231-39; sami höfundur, Um íslensku léns-reikningana. Cand. mag.-ritgerð í sagnfræði við HÍ 1984. Landsbókasafn Íslands-Háskólabókasafn.

Upphaf texta:

Kiendess ieg mig Ollaffuer Helgessen at ieg
heffuer annamet aff ehrlig och velagt Mand
Jenss Søffrenssen Konge Mayestetts Fouget offuer
Jssland i mit Vindemandss Kiøb thou Rixdaler
som ehr beregnet fra Sankte Hanssdag Midsommer
1645 thill Aarssdagen 1646. huilcket ieg

Þat Gæður eftir ríðing allvæðis Gómun Vilhalla, þar
 Gæður átti bar og þvar þá í Giona bandinu með allum
 Karlmanni Kröggum Varid Gæð, allmasta vudum,
 Gæður þá til við Dalbörgu Gæður Kristad, þvar og
 vaim á Gæður gíngist dyðan, að Gæður iudín
 Læður Luggia Gæður gíngist, þvi þvur þessur ord,
 þat og aðstæður Lúðum þvur áungvænigum þá Gíð,
 nú þi ríððrar impotentiam að mata, og þar
 þvur Giona band þat og Dalbörgu í nægri loglagar
 impotentia að stíla, Dæmum þat þvi samann,
 æður, og áungvæn man Gvort Gæður þvur áðan
 mæga Gæður þvur mætt þat þvur þvur þvur þvur
 á gíngist, þia þvur Gæður, Gæður þvur þvur þvur
 man stíllaga þat til að stíla, að Gæður þvur þvur
 við Dalbörgu þvur og þvur þvur þvur að þvur þvur
 ga til samannu ligg, áðan þat til Gæður þvur og þvur
 vora Gæður, Dalbörgu, þvur þvur þvur, og þvur þvur
 stíla þvur þvur þvur að Gíð, þvur þvur þvur
 að þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur
 þvur þvur þvur, að Roma þvur þvur þvur þvur
 Gæður þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur
 og þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur
 þvur þvur þvur, stíllaga að þvur þvur þvur
 man, að stíla og stíla þvur með þvur og Dalbörgu
 Actum þvur þvur Anno. ut supra.

Dæm aþlaustu Gíðurðar er þvur þvur
 Gæður þvur þvur þvur þvur.

Anno 1646. 30. Júní. Þessir Þeður leigir
 Lúðum til Dæm þvur þvur þvur þvur þvur
 þvur þvur þvur, þvur þvur þvur þvur þvur
 þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur
 þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur þvur

13. ÞÍ. Bps. A-III, I. Prestastefnubók Brynjólfs Sveinssonar 1639-1674, fyrri hluti, bls. 106.

Salbjörg Pálsdóttir sakaði mann sinn Pál Jónsson um getuleysi og vann eið þess efnis að hún hefði hvorki sængað hjá honum né öðrum körlum um ævi sína, en aldrei synjað honum atlota. Páli var gert að sverja eið um karlmannsburði sína og gerði það í Hvammi í Dölum 30. maí 1646, en viðurkenndi að hafa aldrei haft samræði við Salbjörgu. Á prestastefnu á Þingvöllum 29. júní sama ár var þeim gert að lifa áfram í hjónabandi (sjá bls. 80-84 og 104-106). Prestastefnubókin er óútgefin og ekkert hefur verið skrifað um hana eða þetta mál.

Upphaf texta:

Ecki helldur effter festing aldeiliss honum tilfallinn, þar hann frammbær og sver sig j hionabandinu med ollum karlmannss krofftum verid hafa, alleinasta vndann-teknu þa til vid Salbiörgu hefur freistad, hvar og raun á hefur giefist sydann, ad hann hefur undir faderni tveggia barna geingist. Þvi fyrir þessar ord-saker og adstædur kunnum vier aungvanneiginn þa hind-run til riettrar impotentiam ad meta, og þar fyrir hionaband Pali og Salbiörgu j nafni loglegrar impotentiae ad skilia. Dæmum þau þvi samann

98 ad deila illdrilum við Buñar, þar eingin. er þz þapninge/en
þö er þz so vel að hjer, að þz mun láta standa þos þe þött þü
þigget sítar. Þike mjer zäs, að þü þaz? að þma Gísbuz hvíta
z Geiz goda, nú þeg. Oddkiell het taka þest sín, z þjö sig að
ðllu. Oddkiell var ecke gleggskign. Skamkiell gjeck á leir
mz Oddkielle, z zædde við þz. Undz þötte mjer, er bróðer þm
villde ei taka af þier þta stazp. vil eg biöða þi? að þa þ pig.
er eg veit, þier þiker mäs þ þezdú. Þ mun eg þiggja. f. Oddkiell,
z vertü þe zietozdastz. So skal vð, sagde Skamkiell. tok Skam
kiell við þeste þz z kladu, en Oddkiell gngz heim. Hallbjörn
var úte, z mætte til Oddkiells. illt er að eiga þæl, að einka
vin, z munu vjer þapn? þa idz?, er þü þez aptz þozþez, z er
þ öviturlegt þragð, að þenda en lignasta man. Þ er mäs, z
þ mun meiga kalla, að þip m ligge við. Þzæddz mund? þü
vezða, sagde Oddkiell, ep Guñr þezde á lopte atgeizm, er þü
ert, en so. ei veit þ þvoz þa er þzæddastz, en þ muntü
eiga til að feigia, að Guñar mun ei leinga minða atgeiz,
nú, ep þz er zeidz. Oddkiell m? þvikes þier aller nema
Skamkiell, z voru þz báðez zeidz.

44. Skamkiell kom til Mosþells, z þezmde ell þos
þ Gísbuz. So list m? sagde Gísbuz, þe þta þape allvel
þozes vered. z þvi þa þz ei þos þe? þ var mest i þvi, að
aller villdu leita þier vegs, z þeis þz af þvi þma atqvæða,
(og mun ðllu þ best giegna. þ v Skamkiell

14. AM 470 4to. Njáls saga frá miðri 17. öld, bls. 98.

Séra Ketill Jörundsson fæddist árið 1603 og lauk guðfræðiprófi frá Hafnarháskóla tvítugur að aldri. Næstu árin kenndi hann við Skálholtsskóla en gerðist prestur í Hvammi í Dölum árið 1638. Hann varð prófastur vorið 1657 en lét af störfum árið 1668 vegna vanheilsu. Hann lést í júlí 1670. Ketill var í hópi þeirra manna sem um miðja 17. öld vöknudu til vitundar um gildi íslenskrar menningar til forna og var mikilvirkur afritari handrita. Ekki er vitað eftir hvaða handriti hann skrifaði Njálu eða hvenær, en lesbrigði á spássíum og milli lína tók hann eftir Kálfalækjarbók (AM 133 fol.), einu elsta handriti verksins. Dóttursonur séra Ketils, Árni Magnússon handritasafnari, eignaðist handritið á alþingi árið 1704.

Heimildir: *Íslenzkar æviskrár* III, bls. 356; Jón Helgason, *Handritaspjall*. Reykjavík 1958, bls. 96; Már Jónsson, *Árni Magnússon. Ævisaga*. Reykjavík 1998, bls. 21 og 52; Jón Þorkelsson, „Om håndskrifterne af Njála.“ *Njála* II. Kaupmannahöfn 1879-1889, bls. 739-40.

Upphaf texta:

ad deila ílldeilum við Gunnar þar einginn er hanz jafninge, enn þó er hann so vel ad sjer, ad hann mun láta standa bod þesse þótt þú þigget síðar. Þike mjer ráð ad þú farer ad finna Gissur hvita og Geir goda nú þegar. Oddkiell ljet taka hest sinn og bjó sig ad öllu. Oddkiell var ecke glöggsign. Skammkiell gjeck á leid med Oddkiele og rædde við hann. Undur þótte mjer er bróder þinn villde ei taka af þier þetta starf. Vil eg bjóda þier ad fara firer þig er eg veit þier þiker miced firer ferdum. Þad mun eg þiggja, sagde Oddkiell, og vertu sem rjettordastr. So skal vera, sagde Skammkiell. Tók Skammkiell við heste hanz og klædum, enn Oddkiell gengr heim. Hallbiorn

Vid hærð orrm

7 Venedisch glaß, hönig weter
 mett kopper slach weyrich, meke
 dar ut en salve unde smid dar
 mit, 7 ad bidwir gult 7 langt
 7är og fogurt og burt lebur pan
 orrm dem harid ap rtur op hópndid
 par mnd purigid 7 fenun Gra
 cinn 7 od 7 Watm og 7no hópndid
 par mnd. Eða 7ma mulin Must
 ard og 7landa Vid hín ang og hóp
 ndid par mnd 7murt 7urfr 7är
 orrm in burt

Vid Nitur og hópud Mobb

7 Ball 7r tarfe: Ballpturb fro
 de, 7rtm 7rim 7yn 7rim Mustard
 Edil, 7emp 7a 7am an til 7m 7bla
 og 7m 7afndid par mnd, 7ell a
 ma og 7ytha 7iad 7sig 7m 7ilia.

Vid Nitum og lusum, 7 7am
 allt 7nab 7land, 7älz 7land, Edil
 7rth gall aa 7mork Vitril 7m
 7elmulin 7rent 7ein, 7n, 7mringa
 7aman og 7no par mnd hópndid.

Vid lusum 7 7untt 7eyroch
 7upnafrta, af 7hóvri 7m 7m 7lyst

15. AM 701 a 4to. Lækningabók frá um 1670, bls. 84.

Handritið er að hluta til þýðing og úrvinnsla á lækningabók séra Odds Oddssonar á Reynivöllum, eins fremsta læknis 17. aldar. Eiginhandarrit hans frá um 1600 er varðveitt (AM 700 a 4to). Oddur var dómkirkjuprestur í Skálholti á árunum 1584-1602 og mun hafa fengið tilsögn í lækningum hjá enskum lækni. Lækningabókin er að mestu sett saman úr dönskum og þýskum lækningabókum, en séra Oddur bætti þó einu og öðru við eftir eigin athugunum. Hér sést hvernig lús var meðhöndluð á 17. öld. Textinn er óútgefinn. Táknið í upphafi setninga stendur fyrir „Tak“ og er það sett í staðinn hér. Orðið „ana“ þýðir sama magn, en táknið sem er eins og zeta ofan á annarri er mælieiningin „uncia“ sem jafngildir einum tólftha úr pundi eða 480 piparberjum að þyngd. Sjá um þetta í handritinu Lbs. 1522 4to. Jón Magnússon, *Praxis medica* 1725, bls. 90-91.

Heimildir: Þorvaldur Thoroddsen, *Landfræðisaga Íslands* II. Kaupmannahöfn 1898, bls. 58-60; *Íslenzkar æviskrár* IV, bls. 17-18.

Niðurlag texta:

Vid nitur og hofud mökk
Tak gall vr tarfe, salltpeters fro
du, brennestein, vijnstein, mustard,
edik, tempru samann til smyrsla
og smyr höfudid þar med. Þetta
ma og nytka huad fyrer sig ef menn vilia.
Vid nitum og lusum, tak gam-
allt mans hland, kálfs hland, edik,
fisks gall ana 1 mörk vitril uncia iiii
velmulinn brennestein, uncia ij, meinga
samann og þuo þar med hofudid.

var I vindselits döma, so för hysst och
offt frjakt där förbort mætt. Dug
ljette velskender færa, figer og somend
m, og dæm afværd m, alfyngist de
ma, om thæst fygimær Kolbambadotter
er færdig til alfyngist somend færdi
som og flæra ad fygge til velskender.
fær og fygge med Kong Christian
færdi Recept, Cap: 5 Articula fygge de
lærdi. Da færdi noget lærdi
Kvindfolck, vorder, med barn, og med sin
barn, færdi, Lærdi, og I dærdi, om
gæst, og same barn, borte blifver, eller
gæst fygge det at velskender. Da færdi
di same, Kvindfolck, i færdi begier
at, at bære, viderligere at gæst aller mæst
figer, bærde, mærdi, som sig og færdi
mit velskender same tilfærdi Kinner bærde,
bærde sin i færdi, bærde actig end dærdi
færdi, med vilge færdi ombræst +
færdi mit viderligere til viderligere
dærdi, og flæra er ad fygge mæ, Kinds
almassig fygge, dærdi fygge Konge

16. ÞÍ. Skjalasafn Öxarárþings. Dómabók Þorleifs Kortssonar 1670-1678, bl. 2r.

Guðrún Bjarnadóttir á Sveinsstöðum á Skagatrönd í Húnavatnssýslu fæddi andvana barn um haustið 1670 en missti það er hún reið yfir Laxá í Laxárdal með barnsföður sínum, Jóni Guðmundssyni. Í héraði var Guðrún dæmd til dauða og Þorleifur Kortsson lögmaður staðfesti þá ráðstöfun að Sveinsstöðum í Þingi 25. nóvember. Hann skrifar dóminn sjálfur. Guðrúnu var drekkt en á alþingi sumarið eftir var Jóni leyft að vinna eið um að hann hefði ekki verið í vitorði með henni.

Heimildir: *Dulsmál 1600-1900: fjórtán dómar og skrá*. Már Jónsson bjó til prentunar og skrifar inngang. Reykjavík 2000, bls. 63-67.

Niðurlag texta:

gaait, och samme barn borte bliffuer, eller
paa schydis døt at vehre fød. Da effter
di samme Kuindfolch iche haffuer begier
et at bruge ordentlige aff gud allermech
tigste beskichede middel, som sig och fost
erit udi saadanne tilfalde kunde betiene,
schal hun iche beder actiz end dend et
foester med vilge haffer ombracht.
Petta mitt andsuar til eruverdra
dómennda och fleira er ad hnyga má Gudz
almattugz lögum, hálofflegra konga

Sakafalls Keikningur í Arnefs Siskú frá Jónsmessu
 Dæplista Ámó 1688. til sama árs Dags Ámó 1689.

Bergur Benedicteysson og Sigrún Marceus' dóttir. Beggja fyrsta kúsfaldet hordoms brot. Hongs skólin	32. R. Sk.
Sæmúndur Jónsson og Sigríður Arngríms dóttir. Beggja fyrsta hordoms brot. Hongs skólin	8. R. Sk.
Arne Einarsson og Sigrún Nicólus' dóttir. Beggja fyrsta hordoms brot. Hongs skólin. Hinn stendur til Róssingak.	
Arne Jónsson og Þorakalla Halldors' dóttir, bræðra börn, fyrsta barnvagnar brot. Skólin	12. R. Sk.
Halldan Jónsson og Anna Þorsteins' dóttir, Bræðra börn. Beggja fyrsta barnvagnar brot. Skólin	12. R. Sk.
Einar Jónsson og Halla Philipps' dóttir, þriðja og fjórða að skólinum. Beggja fyrsta barnvagnar brot	4. R. Sk.
Þorsteinn Eyolfsson og Ingvaldur Ásgríms' dóttir, Jóns áttad, Jónar þriðja frillulýfis brot. Skólin	3. R. Sk.
Hofstæfur Jónsson og Hildey Sigmund's dóttir, Jóns áttad, Jónar fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1½ R. Sk.
Hjortur Gunnars' son og Margrét Jóns' dóttir, Beggja fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1. R. Sk.
Ólafur Bentríngsson og Sigrún Jóns' dóttir, Jóns fyrsta, Jóns áttad frillulýfis brot. Skólin	1½ R. Sk.
Bisli Þorvarsson og Margrét Jóns' dóttir, Jóns áttad, Jónar fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1½ R. Sk.
Jón Jónsson og Þorín Jóns' dóttir, Jóns áttad, Jónar fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1½ R. Sk.
Magnús Illuga' son og Rannveig Jóns' dóttir, Beggja fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1. R. Sk.
Samt Magnús Illuga' son og Þuríður Ólla' dóttir, Hongs áttad Jónar fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1½ R. Sk.
Magnús Sigvaldsson og Sigrún Jóns' dóttir, Beggja fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1. R. Sk.
Ólafur Teils' son og Alfríða Jóns' dóttir, Beggja fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1. R. Sk.
Kallfríð Magnús' son og Þóra Jóns' dóttir, Beggja fyrsta frillulýfis brot. Skólin	1. R. Sk.

83 Ámó 3 f

17. ÞÍ. Rtk. Y-9. 1687-1703. Reikningar jarðabókarsjóðs. Fylgiskjöl með sakeyrisreikningum 1689.

Barneignir utan hjónabands vörðuð lengi við lög og frá tímabilinu 1588-1736 eru til ítarlegar upplýsingar um sektir sem brotlegir karlar og konur greiddu sýslumönnum. Þær greiðslur hétu sakeyrir eða sakafall. Varðveisla þessara heimilda með lénsreikningum og reikningum jarðabókarsjóðs er ekki fullkomin, en greina má þróun í þá átt að á 17. öld fækkaði hórdómsbrotum en frillulífisbrotum fjölgaði. Það voru barneignir ógifts fólks. Hér sést sakeyrisreikningur Árnassýslu fyrir reikningsárið 1689. Hann er óútgefinn líkt og aðrir eins.

Heimildir: Már Jónsson, *Blóðskömm á Íslandi*, bls. 149-50.

Upphaf texta:

Sakafalls reikningur j Arnass sislu fra Jons messu
Baptista Anno 1688. til sama ársdags Anno 1689.

Bergur Benedichtzson og Gudrun Marchusdotter. beggia fyrsta tvöfalldt hordomsbrot. Kongs sektin	32. Rixdaler
Sæmundur Jonsson og Sigridur Arngrimsdotter. beggia fyrsta hordomsbrot. Hans sekt	8. Rixdaler
Hennar brot	
Arne Einarsson og Gudrun Nicholasdotter. beggia fyrsta hordoms brot. Hann refstur. Hun stendur til refsingar.	
Arne Jonsson og Porkatla Halldorsdóttir, brædra börn, fyrsta barneignar brot. Sektin	12. Rixdaler
Haldan Jonsson og Anna Þorsteinsdotter, brædra börn. beggia fyrsta barneignar brot. Sektin	12. Rixdaler
Einar Jonsson og Halla Philippusdotter, þridia og fiorda ad skilld- seme. beggia fyrsta barneignar brot.	4. Rixdaler

Repstader

A. henda. B. d. m. d. u. O. l. e. s. s. o. n. 43 ára
 H. a. n. s. h. e. m. a. J. n. g. v. e. d. u. r. L. i. n. o. e. s. s. o. t. t. r. 34 ára
 P. i. e. t. e. r. L. e. n. n. e. s. s. o. t. t. r. 14 d. e. d. i. g. i. l. l. 8 ára
 S. i. g. m. u. n. d. a. S. t. a. d. e. r.
 A. h. e. n. d. a. D. a. l. l. e. d. o. r. J. o. n. s. o. n. 40 ára
 H. a. n. s. h. e. m. a. h. a. g. n. e. i. d. S. t. a. d. e. r. 34 ára
 P. i. e. t. e. r. L. e. n. n. e. s. s. o. t. t. r. 8 ára. J. o. n. 2 ára
 M. i. o. n. A. r. n. a. d. o. t. t. r. H. a. n. s. m. e. d. l. i. n. a. g. a. r. 67 ára
 M. i. d. r. u. n. B. i. o. r. n. s. d. o. t. t. r. S. t. a. d. e. r. 17 ára
 F. e. s. t. e. r. H. a. p. a. v. e. i. d. n. i. d. s. e. t. n. i. n. g. a. r. á. s. v. e. i. t. i. n. e.
 á. v. i. n. l. i. d. n. i. n. a. r. v. e. t. r. e.
 M. a. r. g. r. e. t. J. o. n. s. d. o. t. t. r. 48 ára
 P. a. r. u. n. B. i. o. r. n. s. d. o. t. t. r. 4 d. e. d. i. g. i. l. l.
 M. i. d. r. u. n. B. i. o. r. n. e. s. s. o. t. t. r. 12 ára
 D. a. l. l. e. d. o. r. A. n. s. t. o. r. s. d. o. t. t. r. 67 ára
 P. i. e. t. e. r. d. a. r. H. a. m. m. u. n. d. s. d. o. t. t. r. 83 ára
 M. a. n. d. i. d. u. r. A. n. s. t. o. r. s. d. o. t. t. r. 63 ára
 O. l. a. f. u. r. E. i. n. a. r. s. o. n. 16 ára
 O. l. a. f. u. r. J. o. n. s. o. n. 10 ára
 D. a. l. l. e. d. o. r. J. o. n. s. d. o. t. t. r. 7 ára
 B. o. r. g. a. n. J. o. n. s. d. o. t. t. r. 8 ára
 P. a. r. k. i. l. l. B. i. o. r. n. e. s. s. o. n. 9 ára
 F. e. s. t. e. r. e. r. u. o. m. a. g. a. r. á. s. v. e. i. t. i. n. e. h. i. e. r. þ. ý. r.
 e. x. u. t. a. n. i.

J. n. g. e. l. i. o. r. J. o. n. s. d. o. t. t. r. f. r. i. d. i. v. i. n. g. s. t. i. t. o. l. u. 11 ára
 J. o. n. O. l. a. f. s. o. n. H. a. c. c. a. t. i. t. o. l. u. 44 ára
 J. n. g. e. l. i. o. r. S. i. g. m. u. n. d. a. r. d. o. t. t. r. f. r. i. d. i. t. i. t. o. l. u. 47 ára
 S. t. a. d. e. r. S. i. g. m. u. n. d. a. r. d. o. t. t. r. 34 ára
 A. f. J. o. n. D. a. l. l. e. d. o. r. s. d. o. t. t. r. 12 ára t. i. t. o. l. u. 74 ára
 H. a. g. n. e. i. d. u. r. S. i. g. m. u. n. d. a. r. d. o. t. t. r. 42 ára
 E. r. l. e. n. d. u. r. B. i. o. r. n. e. s. s. o. n. 11 d. e. d. i. g. i. l. l. 18 ára
 M. i. d. r. u. n. E. i. n. a. r. s. d. o. t. t. r. 23 ára
 R. i. c. t. i. m. E. i. n. a. r. s. d. o. t. t. r. 34 ára
 M. a. r. g. r. e. t. B. i. o. r. n. s. d. o. t. t. r. 11 d. e. d. i. g. i. l. l. 78 ára
 D. a. l. l. e. d. o. r. O. d. d. s. o. n. 6 ára t. i. t. o. l. u. 63 ára
 M. i. d. r. u. n. a. r. L. e. n. n. e. s. s. o. n. s. d. o. t. t. r. 11 ára
 J. n. g. e. l. i. o. r. S. t. a. d. e. r. d. o. t. t. r. 11 ára
 P. a. r. d. y. s. E. i. n. a. r. s. d. o. t. t. r. 11 ára
 M. a. t. t. o. r. m. i. n. n. e. r. D. a. l. l. e. d. o. r. s. o. n. 11 ára
 F. e. s. t. e. r. m. a. n. i. t. a. l. s. S. i. g. m. u. n. d. a. r. d. o. t. t. r. 11 ára
 A. l. o. f. i. n. d. u. r. S. i. g. m. u. n. d. a. r. d. o. t. t. r. 11 ára
 H. a. n. s. u. r. H. a. r. i. n. t. e. m. e. t. a. l. s. t. o. l. u. 11 ára
 H. i. e. r. m. i. d. s. o. t. t. r. S. t. o. r. a. a. l. e. d. i. g. i. l. l. 11 ára
 A. i. m. o. 1703. J. o. n. J. o. n. s. o. n. S. t. e. l. l. d. e. z. 11 ára
 J. o. n. J. o. n. s. o. n. J. o. n. s. o. n. J. o. n. J. o. n. s. o. n. 11 ára
 A. n. s. t. o. r. J. o. n. s. o. n. J. o. n. J. o. n. s. o. n. 11 ára
 F. o. r. s. t. e. i. n. H. a. p. a. 11 ára
 J. o. n. 11 ára

18. ÞÍ. Rtk. II. 1. Manntalið 1703. Borgarfjarðarsýsla.

Verkefni jarðabókarnefndarinnar, sem skipuð var Árna Magnússyni og Páli Vídalín, var að gera úttekt á efnahagsástandi landsins. Liður í þeirri framkvæmd var samning jarðabókar, manntals og kvikfjártals. Í október 1702 sendu þeir Árni og Páll saman bréf til sýslumanna þar sem útlistað var hvernig staðið skyldi að manntalinu en það er einstakt fyrir þær sakir að það er fyrsta manntal sem nær til allra íbúa í heilu landi þar sem getið er nafns, aldurs og þjóðfélagsstöðu allra íbúanna. Hreppstjórar sáu um framkvæmdina sem stóð yfir þá um veturinn, manntalsveturinn, og fram á sumar 1703. Sýslumenn skiluðu af sér á alþingi og jarðabókarnefnd sendi gögnin til Kaupmannahafnar. Í heildina reyndust Íslendingar vera 50.358 að tölu. Hér sést síða úr manntalinu yfir Hálsasveit í Borgarfjarðarsýslu.

Heimildir: *Manntal á Íslandi 1703*. Reykjavík 1924-1947, bls. 65; Einar Laxness, *Íslandssaga II*. Reykjavík 1995, bls. 149-50; Már Jónsson, *Árni Magnússon*, bls. 193 og 198-99.

Miðbik texta:

Pesser hafa verid nidursetningar á sveitinne
á umm lidnum vetre.

Margret Jonsdotter	.48 ára
Porunn Biörnsdotter	.74 ára
Gudrún Bryniolfsson	.12 ára
Hallfrydur Arnþorsdotter	.65 ára
Þurydur Sæmundsdotter	.83 ára
Randeydur Arnþorsdotter	.63 ára
Olafur Einarsson	.16 ára
Olafur Jonsson	.10 ára
Halldora Jonsdotter	.7 ára
Borgny Hallsdotter	.8 ára
Þorkiell Bryniolfsson	.9 ára

Monsieur

Høyt ærrede fornumne Hver,

Jeg takker tydeligst for den store gode venlighed af
D. 2. og 9. kjus, og ønsker at den min, mere liden
sammen og den ved sundhed og i god velstand.

Angående den hørbare Drabs sag, som der i nævnte
mellem sig sammen sig forer til drabet, da kan jeg ikke
audet se, end at den i det sidste hør, som forer bestilt
an til at uge den Gaudis mand, jo der at miste livet, og
liden jeg ingen betænke den som der i det, om jeg var
sammen der over. Og Loven lib. 6. Cap. 6. Art. 12. si-
ger, at den som dræber eller dræber nogen til at om-
bringe en anden, skal straffes lige som den som dræber
gjort gjæring og end i nogen forand. Men min
tvivler jeg ikke paa, at om den sag var det og i den
mænd, da vil vel den hør nu for en delig ved.
At den ikke ender at miste livet for en mand
drab kan jeg ikke være nu almindelig regel, som for
ekempel, om to eller tre personer var om at dræbe
eller dræbe en eller flere. Og det som Loven lib. 6.
Cap. 6. Art. 2. siger, at den som dræber med i saad-
gjæring for en eller flere dræbt, skal miste dets liv,
nu, end al til at forstaa, om to eller tre, som med
kan, eller andet ligt giver god lov paa nu, Gj

19. ÞÍ. Skjalasafn stiftamtmanns III. nr. 191. Bréf Árna Magnússonar til Páls Beyers, fulltrúa amtmanns.

Þann 22. september 1704 æskti Sigurður Arason, 26 ára ókvæntur bóndi á hálfri jörðinni Árbæ í Mosfellssveit, liðveislu sveitunga sinna til að leita að Sæmundi Þórarinssyni, bónda á hinum helmingi Árbæjar. Leitarmenn fundu Sæmund örendan í Skötufossi í Elliðaám og var hann jarðaður án þess að nokkurn grunaði að brögð væru í taflí. Brátt bárust böndin þó að Sigurði. Hann var hnepptur í varðhald en neitaði öllum sakargiftum. Páll Beyer fulltrúi amtmanns fékk biskupsleyfi til að grafa Sæmund upp til að fá skorið úr um dánarorsökina. Þegar Sigurður fékk veður af því missti hann kjarkinn og játaði á sig morðið. Hann kvaðst hafa framið það fyrir áeggjan Steinunnar Guðmundsdóttur, eiginkonu fórnarlambins. Páll leitaði álits Árna Magnússonar um hvernig fara skyldi með málið. Bréfið er svar Árna frá 12. nóvember 1704 með hendi eins skrifara hans, líklega Þórðar Þórðarsonar. Úrslit málsins urðu þau að Sigurður var höggvinn á háls en Steinunni drekkt á Kópavogspingi 15. nóvember.

Heimildir: *Arne Magnussons private brevvexling*. Kaupmannahöfn 1920, bls. 48-50; Árni Óla, *Frásagnir*. Þjóðlífsmyndir frá ýmsum tímum. Reykjavík 1955, bls. 131-40.

Upphaf texta:

Monsieur

Høytærede fornemme Ven,

Jeg tacker skyldigst for hans tvende gode Skrivelser af dato 2. og 9. hujus, og ønsker at denne min maa finde hannem og hans ved Sundhed og j god Velstand.

Angaaende den skreckelige Drabssag, som der j nærværelsen hos hannem sig haver til draget, da kand jeg icke andet see, end at den udædiske Kone, som haver bestilt en til at myrde hændis Mand, jo bør at miste Livet, og kunde jeg ingen betænkende have der udi, om jeg var Dommer der over, Thi Loven Lib: 6. Cap. 6. Art. 12. si-

Saguarb Lauritz Jonum vœr fætt þæt
er drignt þat er alund vœra. Þæt kan-
rit aggrar vœr um proceffa sinna er fa-
þyllur vice loem? efro dyoma - 17 Aprilis

[illegible]

23 Aprilis om van Dinn. Idgusom fjerde
fengard. Vice Logm. Amad fregga fregga.
feng a Daurbe i fja fjerde om maal

20. Lbs. 160 4to. Annáll Páls Vídalíns, bl. 20r.

Sigríður Vigfúsdóttir, vinnukona í Glaumbæ í Suður-Pingeyjarsýslu, varð uppvís að því 18 ára gömul í árslok 1704 að hafa alið barn í seli og fyrirfarið því. Hún var dæmd til dauða 13. febrúar 1705 og Páll Vídalín varalögmaður staðfesti dóminn á þriggja hreppa þingi á Skriðu í Hörgárdal 17. apríl. Hún var tekin af lífi degi síðar og lýsir Páll því lauslega í annál sínum, svo sem hér sést.

Heimildir: *Annálar II*, bls. 685; *Dulsmál 1600-1900*, bls. 72-73.

Miðbik texta:

Fostudagenn i paska viku 17 Aprilis þingade vice
logmadur a Skridu i Horgaardal
þriggia hreppa þing, um barns utburdar
mal konunnar ur Þingear þinge
hun hiet Sigridur Vigfusdotter og
var hun fra life dæmd og rettud
deige sidar effter hennar bæn, þottest
hun þa ~~beridd~~ vel vid buenn til ad deya, giorde goda

þettað eftir skrifad fram ber eg vnder skrifud og öska
 af þeim Há gófuga herri og kong májastátas. sendi þó þá
 herna Magnus sine/- að hann villdi lagfæra þettað eftir skr-
 ifad sem eg hjer á nefni/- sem er fyrst. að eg hef ei meina vppbót
 feingöf þá Bómlu Jardar ku/- er min saluge eckta madur
 skaz/- nu i fira haust/- með ræði vitund z leifi systu mannsins
 Olafs einar sonar/- sem til þessa að suara huor/- eg hef þó a leit
 farid/- þar næst um hina aðra Jardar ku/- sem en nu hja mierz
 lifandi er/- og komið er vnder tugtugt/- hana leiðdi til Biplumán-
 kus nu i vor i Jardagum/- z varð eg aftur þáð sin hana til mæn-
 að taka z er þar en lifandi/- þarf eg nu vð lausn a þui huornin eg
 skal fram veigs með hana hunda i sumar edur i haust ef þa lif-
 edur huort eg skal en nu leigu eftir hana giallda edur ecki/-
 þettað biðegöf þá gefug heit að alyta grein a þessu giora og mierz
 fátækzi og lytt að standandi eckiu goda aðstod hjer vti syna/-
 skrifðra Vilium J myrdat. - 11 Juli. 1706. Sigurdur gudmu-
 nds dotter.

21. AM 450 fol. Pappírar jarðabókarnefndarinnar XIII, bl. 73r.

Meðal þess sem Árni Magnússon og Páll Vídalín áttu að sinna samkvæmt erindisbréfi árið 1702 var að taka við kvörtunum almennings í garð embættismanna og jarðeigenda. Þeim bárust allmörg bréf af því taginu og var eitt þeirra frá Sigríði Guðmundsdóttur á Giljum í Mýrdal, dagsett 1. júlí 1706. Hún bar Ólafi Einarssyni sýslumanni illa söguna vegna vandræða með leigukúgildi af konungsjörð, sem hann hafði umboð fyrir. Ekki verður úr því skorið hvort Sigríður skrifaði bréfið sjálf eða fékk einhvern sveitunga sinn til að gera það fyrir sig. Skjalið er óútgefið.

Heimildir: Már Jónsson, *Árni Magnússon*, bls. 218.

Upphaf texta:

Pettad efter skrifad frammbær eg vnder skrifud og óska
af þeim hágöfuga herra og kong majestates sendiboda
Arna Magnus sine, að hann villdi lagfæra þettad efterskr
ifad sem eg hier á nefni, sem er first að eg hef ei neina uppbót
feingid firer þa gömlu jardar ku, er minn sáluge eckta madur
skar nu i fira haust med rádi vitund og leifi syslu mannsins
Olafs Einar sonar, sem til þess a að suara, huörs eg hef þo á leit

551d^{4to} af arona Þidolfs þyn Fragment,
föfur vord rign Skalholtts-
kirku, to in 4to.

AM. 468^{4to} Nials Saga 4to. ^{bonus codex.} Komn til min þra
Monfr Nials Foss 1707. þan keypti
bokina ~~intra~~ i Hollanda in auctio-
ne Goliana. ^{Ano 1696.} En golio föfur þana
gafu þorkell Arngrimsson 1652.
In Catalago librorum Astorum Jac. Golii
hic codex vocatur: Chronicon de origine Is-
landorum & Norvegorum. parperam.

382^{4to} Þorlaks þps Saga, 4to. Desunt per-
multa in calce: Komn til min þra
gudröda Gyfa Dóttur á Blidarsala.

~~Aptan af Þaydar Sögu hæfollz áß~~
551a 4to Viglundar Saga. { in 4to. ~~untila~~ ~~2 illa~~
grettis Saga ~~gis öleftrögur.~~

Söla þynnum til þygt Skalholtz kirku
þö allðri þar registruandan vord.
kynni i öðru ande þa af M. Þrymists bókun

22. AM 435 4to. Handritaskrá Árna Magnússonar frá fyrstu áratugum 18. aldar, bl. 84v.

Árni Magnússon safnaði handritum frá unga aldri en fyrst árið 1707 hófst hann handa við að gera skrá yfir þau. Hann var þá erindreki konungs á Íslandi og nýtti vetrarmánuðina til fræðistarfa. Næstu tvö árin lýsti hann í stuttu máli velflestum skinnhandritum sínum en lét þá verk-
ið niður falla. Hann tók upp þráðinn um 1723 en fullgerði aldrei skrána. Hér sést blaðsíða úr drögum hans og er skrifuð í tveimur ef ekki þremur atrennum. Handritsnúmerin skrifaði að öllum líkindum Kristian Kålund, sem gaf textann út og hafði áður fullkomnað skrá yfir handrit Árna. Undir ævilok átti Árni nærri tvö þúsund handrit og handritsbrot. Skjöl og skjalauppskriftir skiptu þúsundum.

Heimildir: *Arne Magnussons i AM. 435 A-B, 4to indeholdte håndskriftfortegnelser*. Útgefandi Kristian Kålund. Kaupmannahöfn 1909, bls. 31-32; Már Jónsson, *Árni Magnússon*, bls. 296.

Upphaf texta:

Af Arone Hiörleifs syne fragment,
hefur vered eign Skalhollts-
kirkiu, er in 4to.

Nials saga 4to. bonus codex. Komen til min fra
Monsieur Niels Foss 1707. hann keypte
bokina ~~inter~~ i Hollande in auctio-
ne Goliana anno 1696. Enn Golio hefur hana
gefid Þorkell Arngrimsson 1652.
In Catalogo librorum Manuscriptorum Jacobi Golii
hic codex vocatur: Chronicon de origine Js-
landorum et Norvegorum. perperam.

23. ÞÍ. Dalasýsla V-2. Dómabók Orms Daðasonar sýslumanns 1717-1731, bl. 252r.

Kristín Bjarnadóttir á Saurhóli í Saurbæ eignaðist barn 1. nóvember 1731 og lýsti látinn mann föður þess. Tveimur dögum síðar fór Ketill Bjarnason stjóri hennar að heiman og skildi eftir það bréf til Orms Daðasonar sýslumanns sem hér sést hluti úr. Þar gengst hann við faðerni barnsins og biður sýslumann um að taka Kristínu til sín og barn hennar. Eftir það spurðist ekki til hans. Kristín var dæmd til dauða fyrir blóðskömm en konungur breytti refsingunni í lífstíðar refsivist í Spunahúsinu í Kaupmannahöfn. Dómabókin er óútgefin.

Heimildir: Már Jónsson, *Blóðskömm á Íslandi*, bls. 173-74 og 217.

Upphaf texta:

Gudz hiálp, því Christin er miög óhraust j gied[?], og þarf godar fortölur, sem vyst hia ydur. Eg hefe sagt þeim badumm mædgumm, ad eg ætlade sudur j Dale ad kaupa kindur fyrer öll min kver, eirnenn það eg ætlade ad bregda buskap j vor, því þeim þótte kinlegt þa eg fór samann ad taka það eg med mier hafde, og þier hefdud beded mig ad fara med bref til Hrafnabiarga. Þær trudu þessu og spurdu mig hvad leinge eg burtu yrde, eg sagdest munde heya fra umm Dalena, vegna efnaleisiz, því 8tta fiskar einer eru á heimilenu og önnur biörg eingenn nema söl j lár og eirn smiörfiórdungur, 10u lömb, og bid eg ydur, ef Gudrun mín verður á Hóle j vetur, ad lata skiera þau henne til fædess. Hey á eg nóg fyrer 5. kýr, vid fiósed, og 40 hesta vid fiárhuseinn, eina qvygu á eg sem bera á viku fyrer sumar, eirn hest og tvævett trippe, annann pening eingvann lifande. Þad sem eg á daudt, late þier Christinu nióta nockurz af það firsta, so hun giete latid nockud utann umm ungann sinn, því hun

unna vid-vijsbur, þæ er lytill múnir æ degi æ moottu, vegna æd-tald-
 ra Orsaba. Þat meira er, þæ kan moottin ad nockzu leite þyþja
 þaggare en dagurin sjælpz; þvi madz getr ei in myndat sjer þegre
 hlut enn þetta Gjoas er sem sw hin epri þiminþins helst, eðz sæ stød-
 uge festing himin orsabar; med þvi, at þat slær til baba þeislinum,
 sem palla ofan æ Planetan ap soolune, og sýnist þar þyð alla veg-
 ana vot þæa sjer, sem vare þ einn æverande manne, comalanliga stovz.
 Sun-þwar Planeta þessa eru ynnislig trje, so sem eru Sib, Lin-
 de-trje, Poppel-trje, þalma vidz, þyrner, og en þleire slags. Ap
 þeim hapa þeir Sextan manad þeinged sijn noþn, sem ærid in-
 heldz: Þvi æ sextanda manade vot-endar Planetin Nazar sitt
 hlarp einusinne. þoo þedz sljbt, seþum sinnar mis-jöpnu þræz-
 ing, eige æ ein vissan og æ-qvardadan dag, heldz þjæer hann-
 festing þiminþins Sun-byggendur med sijnum marg-pöldu fræ-
 hlarpum, ætliþa sem manin stjörnu-þodarana æ vorre Jördu.
 Þeirra æra og allða tal er ymisligt, og þyzzar æ hin mezbil-
 lighstu vid-burdum, sem til þæna þjed hapa; Enn sjer i lage er
 þæ napn-togad æra talit þæa þeim stooru halastjörnum, sem
 sagot er orsabat hape þat al-menna Synda flod þyzzar þejw
 þrofund ærum syðan; i hvju ad tor-tyndist i vatninu þeila ætt
 Sibana, og öll þvrið, ad þæa tebn nockzum ær-þæum, sem þjörz-
 udu sjer æ hærstu fjalla tindum þyð þess ælmenings syðe-legg-
 ing, ap hvjum þz nro vande in-byggendur eru komnir.

Þænd-

24. Lbs. 728 4to. Þýðing Grunnavíkur-Jóns á Nikulási Klím eftir Ludvig Holberg, bls. 65.

Jón Ólafsson frá Grunnavík, öðru nafni Grunnavíkur-Jón, var ungur í fóstri hjá Páli Vídalín, síðan skrifari Árna Magnússonar og fyrsti styrkþegi Árnasjóðs. Hann dvaldi við fræðistörf í Kaupmannahöfn til æviloka, en var á Íslandi árin 1743-1751 í þjónustu Bjarna Halldórssonar sýslumanns á Þingeyrum. Síðsumars 1745 þýddi hann söguna af Nikulási Klím eftir Ludvig Holberg, en lauk við þetta hreinrit 21. febrúar 1750. Sagan kom út árið 1741 og segir frá náttúrufræðingnum Nikulási Klím sem hrapar í gjá í grennd við Björgvin og kemur niður á hnettinum Nazar sem snýst innan í jörðinni. Hann lendir í miklum ævintýrum og er hér staddur í landinu Pótú.

Heimildir: Ludvig Holberg, *Nikulás Klím. Íslensk þýðing eftir Jón Ólafsson frá Grunnavík (1745)*. Útgefandi Jón Helgason. Kaupmannahöfn 1948, bls. 57; Jón Helgason, *Jón Ólafsson frá Grunnavík*. Kaupmannahöfn 1926, bls. 232-33 og 243; *Íslenskar æviskrár* III, bls. 238-39.

Niðurlag texta:

Þeirra ára og allða tal er ýmislegt, og byrjar á hinum merkiligustu við-burdum, sem til forna skjed hafa. Enn sjer í lage er þó nafn-togad ára talit frá þeim stooru halastjörnum, sem sagdt er orsakat hafe þat al-menna synda flood fyrer þrjú þúsund árum síjdan; í hverju ad tor-tijndist í vatninu heila ætt eikanna, og öll dyrinn, af fráteknum nockrum ör-fáum, sem björgudu sjer á hærstu fjalla tindum fyrer þessare almenníngs eyde-leggíng, af hverjum þeir nú verande inn-byggendur eru komnir.

[illegible]

7. 22. Til vi nu Mand tie nyvisar og vilst fra Hæ-
-sappen og tie fælede for at borte nu bilerudte hunder saung-
-heller, det er Sang-hunden, saacunde dødt af det storm ginn-
-lyd nu gior. Indbyggere saare som ^{og de} Commune, saerlich
Ridemeus tager tid for og for plaier. Vi tog om udsen og
Berppagtige Øster, først tie etapeen reer Stape-fielde, hvor
af forbrut sted som saant navn: ette fielde, saam for sig
føle, noget først og Øst, det end vortlen af snefalds fæl-
-laern, reer nu østent, storm fælede-rygg, som løber for som
bi, nord for, om paa fælede fælede bider. nu sin-
-er fælede-rygg fælede halven brygde fra Stape-fælede og gaar
-og paa de fælede brygde, det end vortlen af sig brygde østent tie
shur vry brygde brygde, reer nu mest toer og om som-
-unne, reer tager fælede østent om om brygde fælede, ned-
-brødt nu ²/₃ hal lounne. (2). Vi kom tie hunden, som
ligger paa last østent vi vand hal forsynt med
at først gior østent af nu, østent for brygde. tie
nu nu brygde imod etape-fælede saam en graa-agtig
berpp af brygde, som vi, det end vortlen reer.

25. ÍB 8 fol. Dagbók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar, bl. 46v.

Á árunum 1752-1757 voru Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson við rannsóknir á Íslandi að undirlagi danska Vísindafélagsins. Þeir ferðuðust um landið allt, gengu á fjöll og jökla næst byggð, söfnuðu náttúrugripum, gerðu veðurathuganir og rannsökuðu surtarbrand, ölkeldur og brennisteinsnámur. Dagbók héldu þeir yfir athuganir sínar og skiptust á að skrifa. Sýnishornið er með hendi Eggerts og lýsir deginum 22. júní 1754. Mun ítarlegar segir hér frá Sönghelli en í ferðabókinni sjálfri sem kom út árið 1772. Dagbókin er óútgefin.

Heimildir: *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar* I. Reykjavík 1981, bls. 158; Þorvaldur Thoroddsen, *Landfræðisaga Íslands* III. Kaupmannahöfn 1902, bls. 22-34; Páll Eggert Ólason og Þorkell Jóhannesson, *Saga Íslendinga* VI. Tímabilið 1701-1770. Reykjavík 1943, bls. 423-24.

Neðri hluti texta:

Datum 22. Fik vi en Mand til veyvisere og ridde fra Arnerstappen op til Fiælds for at besee den bekiendte Huule Saung-heller, det er Sang-huulen, saaleedes kaldet af det stoere gienlyd den giver. Indbyggerne saavel som Fremmede og de Fahrende Kiøbmænd tager tit her op for Plaisir. Vi toeg over ujævne og klippagtige Stæder, først til Stapen eller Stapa-fiældet, hvor af forbemeldte Stæd haver faaet Navn: dette Fiæld staar for sig selv, meget høyt og spids, tæt ved Røddre af Sneefiælds-jök-kelen, eller den oftbemeldte stoere Fiælde-rygg, som løber her for bi, norden for; oven paa hvilken Jökkelen sidder. Den stei-

26. ÞÍ. Skjalasafn amtmanns II-2 B. Konungsbréf til amtmanns 1722-1767. Konungsbréf 23. maí 1755 um Hólabiskupsstól.

Við einveldistökuna 1661 voru stjórnardeildir Danakonungs stokkaðar upp og nýjum bætt við. Danska kansellíð og rentukammerið, sem hafði fjármál ríkisins á sinni könnu, voru þó áfram æðstu stjórnarskrifstofurnar. Valdsvið danska kansellísins náði yfir dóms-, kirkju- og fræðslumál. Á árunum 1737-1791 var hinsvegar við lýði sérstakt kirkjustjórnarráð og hafði danska kansellíð lítið um þann málaflokk að segja á meðan. Sjá má merki þess á eftirfarandi konungsbréfi, því málið hefur fyrst farið fyrir kirkjustjórnarráð. Konungur samþykkti ákvörðun þess og skrifaði undir bréfið. Efni þess er að Hólabiskupsstóll skuli vera undir umboðsstjórn Björns Markússonar varalögmanns og á hans ábyrgð þangað til fjárstjórn biskupsstólanna verði skilin frá biskupsembættinu.

Heimildir: *Lovsamling for Island* III, bls. 223-24; Einar Laxness, *Íslandssaga* II, bls. 32-33.

Upphaf texta:

FRIDERICH DEN FEMTE,
af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, de
Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten,
Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg
og Delmenhorst,

Vi give dig hermed tilkiende, at Vi, efter Vo-
res General Kirke Inspections Collegii Os under
den 15de Maji nestafvigst allerunderdanigst gior-
te Forestilling, Allernaadigst have funden for
got, at Holum Bispestoel skal under Os Elskelig
Biskop Herre Gisle Magnussens og din Direction, forblive

Doctur Velmeint Koad þýræx þar sem nockud vilja leitaft
við að svia og hjálpa þeim sem af Bólusottinu eru hífðir
þingur Ríma undir lagðu vinda.

Það er aðgætað um þessa Bólusott, sem innan búnaðs kyn-
ni og hjóla varði. Þar hjóla listiborari og önnuflíð, en nú
þýðan Rulluá töl til er hjóla orðnu gilla örkud, Inauflíð og hlur
burt hugra þeim allra löll, mörnum og laudum til þess skada
og bókunna, er þess þess vandræði á með hálvöðum og
þrínfallagangum á þeim völdu i lillu til lifuðar hálfa-
lagrúð, þeim frá allmorgnum vantar bók þessing til og vandræði
er þess þess er yfir þessingum vandræði skagur, að þess
þess vilja og er bókur vika, gilla yfir þessingum að mella
idur öllu líti.

1° Bólusottur er fyrsta flúsa með höfðfúnga og vandræði;
vandræði er þessingum og vandræði vandræði, þessingum i lillu manum
með mella idur mella gilla og þessingum yfir þessingum hálfa flúði
er temperamente. Er þessingum 3 daga þessingum gilla flúði
og innan flúðum er gilla sig út i vandræði þessingum er þessingum
allur / Stadium primum / vandræði, er er þessingum að þessingum
þessingum af Bórnumum idur að þessingum i lillu vandræði vandræði
lilla, og er er vandræði i lillu idur er i lillu vandræði, vandræði er
þessingum af þessingum mella, flúði þessingum idur flúði og
vandræði flúði, og er er er idur vandræði af þessingum idur
vandræði, mella löll af þessingum vandræði vandræði vandræði
idur flúði. Rill og mella vandræði, vandræði allur, flúði-
grasa vandræði þessingum til vandræði, Ríma og er þessingum vandræði
kast, er allt þessingum flúði og vandræði, er vandræði vandræði
er þessingum.

2° Þó vandræði vandræði þessingum er þessingum vandræði út
og flúði vandræði vandræði, þessingum er þessingum vandræði
með flúði og vandræði vandræði, flúði, flúði vandræði / mella /
vandræði vandræði vandræði og er vandræði vandræði vandræði

27. ÍB 75 fol. Um varnir við bólusótt árið 1762, bl. 1r.

Síðsumars 1761 skutu hollenskir fiskimenn sjúkum félaga sínum í land á Langanesi. Hann var haldinn bólusótt sem náði að dreifa sér um allt landið að Vestfjörðum undanskildum. Sóttin geisaði um þriggja ára skeið og létust margir. Nýskipaður landlæknir, Bjarni Pálsson, skrifaði stuttan pistil um ráð sem fólk gat brugðið fyrir sig til að verjast bólunni. Hér sést afrit frá 1762 en frumrit Bjarna er í JS 545 4to. Skjalið er óútgefið.

Heimildir: Jón Steffensen, *Menning og meinsemdir. Ritgerðasafn um mótunarsögu íslenzkrar þjóðar og baráttu hennar við hungur og sóttir*. Reykjavík 1975, bls. 309-10; Jón Ólafur Ísberg og Örn Hrafnkelsson, Fyrst skal maður byrja að telja tungl... Skrá um lækningahandrit á handritadeild Landsbókasafns Íslands - Háskólabókasafns. Gefið út sem handrit. Kópavogi 1996, bls. 6.

Upphaf texta:

Nockur velmeint ráð fyrer þá semnockud vilia leitast
vid ad svia og hiálpa þeim sem af bólusottenne er nu yfer
geingur kunna underlagder verda.

Það er adgætande um þessa bólna sott, sem medan sumartym
en og hiten varade var hun liettbærare og ómannskiæd, enn nu
sydan kulldenn tók til er hun orden jlla örtud, mannskiæd og tekur
burt yngra sem elldra fólk, mönnum og landenu til stórs skada
og sökunar, er því stort vandhæfe á med nákvæman og
skynsamlegann umgang á þeim veiku í tillite til lifnadar háttu
lagsens, sem hiá allmörgum vantar bæde þecking til og nærfærne

Finnur Jonsson Sigurdur Grønsson
 Oleifur Halldorsson Helgi Sigurdsson Sigurdur Einarsson

62

28. ÞÍ. Bps. A-II, 20. Vísitasíubók Skálholtsbiskupa um Austfirðingafjórðung 1755-1779, bls. 112.

Máldagi er skrá um eignir, tekjur og skipan hvernar kirkju sem varðveislumaður lét gera í samráði við biskup. Elsta skjal á íslensku sem varðveist hefur er Reykholtsmáldagi frá lokum 12. aldar. Á 14. öld tóku biskupar að safna máldögum saman í bækur, svonefnd máldagasöfn. Á 17. öld fóru biskupar að halda vísitasíubækur sem eru að mestu leyti eins og máldagasöfnin þótt formið sé annað. Samkvæmt erindisbréfi biskupa 1. júlí 1746 áttu þeir ár hvert að ríða um hluta biskupsdæmisins og vísitera útkirkjur jafnt sem aðalkirkjur. Hólabiskupum voru ætluð þrjú ár til að komast yfir allt biskupsdæmið en Skálholtsbiskupum fimm. Hér er blaðsíða úr vísitasíubók Finns biskups Jónssonar um Austfirðingafjórðung árið 1763. Bókin er útgefin.

Heimildir: Björn K. Þórólfsson, *Biskupsskjalasafn*. Skrár Þjóðskjalasafns III. Reykjavík 1956, bls. 47; sami höfundur, „Íslensk skjalasöfn“, bls. 114; Einar Laxness, *Íslandssaga* II, bls. 151.

Upphaf texta:

sem dreiged af 5 hundrud 98 alnir lætur efter 2 hundrud 116 alnir sem Beneficiarius verdur nu kyrkiunne skyldugur.

I bókum á kyrkian gamlann Grallara fyrer hvern

presturen tilleggur henne annann sæmelegan.

Finnest misreikningur i fyrrskrifudum Portions reik-

ninge stendur hann til lagfæringar. Actum ut Supra

Finnur Jonsson Sigurdur Eyriksson

Isleifur Halldorsson Helge Sigurdsson Sigurdur Einarsson

Magnús Stephensen fór utan til háskólanáms haustið 1781. Frá Kaupmannahöfn skrifaði hann Hannesi Finnssyni mági sínum og læriföður um eigin hagi og annarra, jafnt íslenskra stúdenta sem danskra embættismanna. Hann bjó ekki á Garði eins og flestir landar hans sem stunduðu nám við háskólann, heldur leigði hann herbergi hjá bruggara Gamborg á Norðurgötu. Bréfið er skrifað 3. júní 1782 og greinir frá skæðum influensufaraldri sem lagði Magnús í rúmið um sjö vikna skeið. Svo hætt var hann kominn að hann lét þjónusta sig og kvaddi sína nánustu vini. Beaufin, húslæknir Jóns Eiríkssonar konferensráðs, náði að koma honum til heilsu á ný. Það gerði hann með blóðtöku og fyllti tvo tebolla af blóði úr hægri handlegg Magnúsar. Bréfið er óútgefið.

Heimildir: Magnús Stephensen, „Sjálfssævisaga.“ *Merkir Íslendingar II*. Útgefandi Þorkell Jóhannesson. Reykjavík 1947, bls. 78, 96-97 og 106; *Íslenzkar æviskrár III*, bls. 457-58.

Upphaf texta:

Hædla og háæruverduge Herra Byskup!
Hædstvyrdande dygdaríke Herra Bróder!

Med því öðru skipe til Eyrarbacha hefe eg nu aptur þá æru
í þessum fáu línum, ad gieta skrifad Deres Høyærværdighed
mína góð vellídan, hvad eg þó ecke hafdi vænt fyrer skömmu,
þá eg lá adframm kominn í þeirre mannskiædu sótt sem hier
hefur geingid nu í nockurn tíma, og fækkad 200. manns, (præter propter)
á hvörre viku. Aller Medici, og Professor Physici Kratzensteen
seigia, ad austannvindur, sem hier hefur geingid í lánghvarandi
tíma, hafe verid giptugur, og fært med sier þessa sótt, (sem menn
sídann hafa heyrt ad hafe sterkt grasserad í Petersborg í Russlandi)

Underrigt Pro Memoria

Lic. H. S. 6.

Omgaaende min Underrigt i Lærning om Norder
Opsteds Tilstand fra Hærfewigs Hids Retter foruden
 Dommene til Hærfewigs Tid. Da nu saamen i nogen
 maade erist. End ad Hellign Eingewidens Tegn saar
 paa Mandtalls Eingavn. som paa Hærfewigs Gandske
 110^e Mari d. a. Alleen tilkanden er paa Endenlig, at
 du alle end End Land af mig ridende. som du er i sig
 færd. Hvilket efter du Alleenfogens Enstillelse foruden
 melig. syner at den foran sig end de af Gode Landen op-
 fanger og igien udfalden Dinsten foruden Dommene, jvilket
 efter giorte saadan Mørke, at Røstelsen i færd i Dain ilden
 Lunde som ud paa Dorn. Da Landen Graft, saa Braanen
 paa mange Staden Lunde udfalden færd alle færd færd.
 alle end færd færd. Da Landen Graft, saa end som
 alle Gode Dinsten, Dinsten og Litteren Dinsten, saa end Lunde
 der op som af Gode Lunde Lunde Lunde Lunde Lunde.
 Da Dinst Lunde, som færd og færd færd Lunde, Lunde færd, og uofen
 af den som færd Lunde, og færd ilden Lunde Lunde Lunde
 Creaturone vilde ilden Lunde paa Graft, min Lunde færd
 over Mærke, Lunde Lunde Lunde Lunde, Lunde Lunde Lunde
 ign, at de færd Lunde Lunde Lunde Lunde, og færd Lunde Lunde
 Lunde, uofen Lunde Lunde Lunde Lunde, min Lunde Lunde Lunde
 Lunde og, færd færd end Lunde ud paa Dommene, og uofen
 Lunde Lunde Lunde Lunde Lunde Lunde Lunde Lunde Lunde

Þann 8. júní 1783 hófust í Lakagígum í Vestur-Skaftafellssýslu svonefndir Skaftáreldar. Eldgosið stóð sleitulaust fram í október og með hléum fram í febrúar 1784. Hraunið eyddi mörgum jörðum í sýslunni og fjöldi annarra varð fyrir skemmdum. Samfara því fylgdi mikið öskufall og loftmengun sem spillti gróðri og eyddi jörðum víða um land. Það leiddi til stórfellds búfjárdauða og í kjölfarið fór fjöldi fólks á vergang og dó hungurdauða. Vegna öskufallsins myndaðist blá móða yfir landinu öllu sem skyggði á sólina og olli miklum kuldu. Af henni er heitið móðuharðindi dregið en þau stóðu fram til 1785 og telst svo til að þau, auk bólusóttar er geisaði samtímis, hafi valdið dauða yfir 10.000 manns eða um 20% þjóðarinnar. Stjórnvöld höfðu áhyggjur af áhrifum náttúruhamfaranna á Íslendinga og fylgdust náið með gangi mála. Hér er upphaf skýrslu Vigfúsar Jónssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu til rentukammers 16. september 1784.

Heimildir: *Skaftáreldar 1783-1784. Ritgerðir og heimildir*. Reykjavík 1984, bls. 387-99; Einar Laxness, *Íslandssaga II*, bls. 162.

Upphaf texta:

Underdanigst Pro Memoria

Angaaende min Underdanigste Beretning om Norder

Syssels Tilstand fra Huusewigs Skibs Retour forleden

Sommer til nærværende Tiid, da er samme i nogen

maade viist ved adskillige TingsVidner tagne saavel

paa Mandtalls Tingene, som paa Huusewigs Handelstæd

den 10de Maii dette Aar. Alleene Tilstanden er saa bedrøvelig, at

den ikke ved Ord kand af mig udtrykkes som den er i sig

selv; hvilken effter den Allerhøyestes Beskikkelse fornem-

melig synes at være foraarsaget ved de af Jordbranden op-

stegne og igien nedfaldne Dunster forleden Sommer, hvilke

fard brúa golvilla lal, gofðm ^{frut} ^{girtid um} ^{lit burt} til
 ad deoda fún, gírurum vid ordur ferd, fún mórgun þa deoda
 áblum málingtina, rál m fana fram áldur in fymmontum
 raundm gyste ftraustugur, og fótum, af gyste, ad gyste
 iast under hvaria fard brúa, so lorum ad vid fótunum
 yu fitt fard brant fyttilde, mid fad ^{dom} fuma go deit flegt flod
 og amallagt, ad mid foppunum mid, gyste fótum folegt og flug,
 r ordur af fír a fún mid gol þar liggum vid i roto, so langi,
 an fuma, þar til fíndt var ad lita, fítt ordur og fóm var
 fram ur allum dagvondur mal m, fundust mid þa ráfande þo
 gvest fra odin fítt in i blóð, fítt lútt gótt af fítt
 rnt, og fítt fítt þad fítt. lof fítt gítt fítt in gítt ad
 fítt fítt i fítt gítt og fítt fítt. þo fítt mid
 ut á fítt ad fítt i af fítt ordur, ad i fítt fítt
 þar ofan á. anad fítt var og ad fítt fítt um fítt fítt
 ofan burt vid ana r þar fítt, átti fítt. fítt ad
 fítt og var ordur burt fítt ad fítt. fítt og þa ofan á
 ana, og fítt so fítt fítt, modur mgn var ad fítt ill
 ntar i fítt, fítt gítt fítt fítt fítt so fítt, ad mgn rál
 þar ad land, r fítt var fítt, anad fítt og fítt fítt.
 fítt gítt mgn upp fítt mid mgn fítt ad fítt fítt
 af mgn fítt fítt og fítt mgn mál fítt og fítt
 mál þar mál so fítt, þo þa fítt fítt fítt. fítt fítt
 og mgn i mgn; fítt fítt og fítt til ad fítt og fítt
 fítt fítt, fítt fítt ad fítt fítt fítt fítt fítt fítt
 fítt mgn fítt ad fítt, fítt mgn fítt fítt ad fítt fítt
 fítt fítt under, ut mál fítt fítt fítt fítt fítt fítt

þrj

31.

Lbs. 182 4to.

Sjálfævisaga Jóns Steingrímssonar, bls. 16.

Séra Jón Steingrímsson var prófastur í Skaftafellssýslu og þjónaði Kirkjubæjarklaustri er Skaftáreldar gengu yfir árin 1783-1784. Ólíkt mörgum flúði hann ekki er ólgandi hraunstraumurinn tók stefnuna á kirkjustaðinn, en embættaði í kirkjunni sem öll lék á reiðiskjálfi og ákallaði guð af mikilli sannfæringu. Um þetta og annað má lesa í ævisögu sem hann tók til að rita eftir andlát konu sinnar árið 1784 en lauk við 19. júní 1791, tveimur mánuðum áður en hann lést. Hér segir Jón frá barnæsku sinni og var óhlýðinn á stundum.

Heimildir: *Ævisaga Séra Jóns Steingrímssonar eftir sjálfan hann*. Útgefandi Guðbrandur Jónsson. Skaftfellíngarít I. Reykjavík 1945, bls. 16; *Íslenzkar æviskrár* III, bls. 279-80; *Íslensk bókmenntasaga* III. Reykjavík 1996, bls. 124-25.

Miðbik texta:

þar ofann á. Annad sinn var eg að forvitnast umm klett fyrir
ofann bæenn við ána er þar rennur, áttu okyndur í honum að
búa og var ockur bannad þangad að fara. Datt eg þá ofann í
ána, og flaut so framm eftter. Modur myn var að þvo ull
nedar í henne, hagade Guds forsion því so til, að mig rak
þar að lande, er hun var fyrir, annars hefde eg lyfe tapad.
Hun greip mig upp hlióp með ~~með~~ mig heim að bæ, svifte
af mier vosbúdenne og strikte mig mille hæls og hnacka.
Mátte það vel so vera, þó þá finndest þungbært. Fleira fer

12

Porteguese

Myre Dybal - L. Vigois Clapwater

32. ÞÍ. Skjalasafn landlæknis A. 2. Bréfabók landlæknis 1780-1793, bls. 127.

Landlæknisembættið var stofnað með konungsúrskurði 18. mars 1760. Bjarni Pálsson var skipaður í embættið og gegndi því til dauðadags 8. september 1779. Landlæknislaust var til 14. júní 1780 er Jón Sveinsson var skipaður í embættið. Jón hlaut menntun sína í heimaskóla og sigldi í framhaldi af því til Kaupmannahafnar til háskólanáms þar sem hann lagði sig eftir læknisfræði. Árið 1779 var hann yfirlæknir í sjóher Dana en lauk lyflæknisprófi árið eftir og hélt heim í kjölfar þess. Hér sést vitnisburður úr bréfabók hans og virðist Jón halda uppi vörn fyrir sig vegna andláts T.H. Meldals amtmanns. Af bréfinu að dæma dó Meldal úr mislingum en hann andaðist á Bessastöðum 19. nóvember 1791. Skjalið er óútgefið.

Heimildir: Lárus H. Blöndal og Vilmundur Jónsson, *Læknar á Íslandi I*. Reykjavík 1970, bls. 455-56; *Íslenskar æviskrár I*, bls. 186; III, bls. 283-84; Þorkell Jóhannesson, *Saga Íslendinga VII. Tímabilið 1770-1830. Upplýsingaröld*. Reykjavík 1950, bls. 81.

Upphaf texta:

Anno 1791.

Attest

I den Tid ieg blev kaldet af Hans Høy
Velbaarenhed Herre Stiftamtmand Stephensen
til at reise paa Vesterlandet, for at under-
søge og qurere den der grasserende hissige
Sygdom, hvilket skeede fra den 28de Augusti
til 6tte September forrige Aar var ingen herskende
Sygdom i Sønder Amtet saa nær som
i Borgerfiords Sysse, hvor i giennem

Grímur Jónsson Thorkelín sigldi árið 1770 til Kaupmannahafnar, fléntist þar og komst til metorða. Meðal annars var hann yfirmaður leyndarskjalasafns konungs. Bréfið er skrifað að Hlíð í Hörðudal 29. desember 1799 og er frá Sigríði Jónsdóttur hálsystur hans. Móðir þeirra var Elín Einarsdóttir sýslumanns í Strandasýslu Einarssonar. Tilefni bréfsins er andlát Þórunnar móðursystur þeirra. Hún og maður hennar, Brynjólfur Jónsson í Ljárskógum, tóku Grím til sín sex ára gamlan og ólu hann upp. Þau voru barnlaus og gerðu Grím að einkaerfingja sínum. Þess vegna biður Sigríður um að fá Hrafnabjörg til ábúðar. Bréfið er óútgefið.

Heimildir: *Íslenskar æviskrár* II, bls. 107.

Miðbik texta:

Eg á nu aunguann að af mönnum nema yður allt mitt ráð
til guds eg set. Vid Magnus minn erum að óska ockur að
þiér villdud til síá að uid feingium Hrafnabiörg er sister
ockar sáluga átti til að bua á og jafnuel þo þiér selld
ud þaug að þiér samt so til sæud að vid feingium þaug til ábylis
þui hier er ockur ecke líft med 2 kyr og tju manns og flest
börn er miked bágð um jarnæde eg bid yður fyrer giefu bóna
kuabbed. Eirnenn beidde sister ockar mig ef mier audnadest að
skrifa yður til að hun beidde yður eitt huad gott lýta til hanns
litla Jóns i Hiardarholte að síá eitt huad effter hanns upphelld.

Næst því að segja frá minum gjættelera á þessum
 fæddin þessum allan þinn Dyfkinlogan Helgeöndin
 og Dyddarita um til gædda, þess og vil þú
 til þess og dættan um minn verra mundan lífi
 lof og segir vita orðan þess og áura þess i þess
 viddarandi þessiloga dættan lof þess gæddi.
 af því þess og man i þessu þess frá þessiloga
 nu á Odda, en þessu þess fullsta: þess þessum
 þess þessiloga þessu þessu: þessiloga þessu
 Gröndal, þess þessiloga þessu þessu gjæddi þessu
 þessiloga (i þessu minn þessu minn ánað i
 þessiloga þessu cættad. þessiloga gædd þessu þessu
 dædd minn þessiloga og þessiloga til að viddarandi
 þessum i þessiloga. vidd. minn þessu þessu og öllum
 þessu þessum, þessiloga. þess. þessiloga. þessiloga i
 þessiloga og þessiloga. þess þessiloga þessu
 þessu, þess þessiloga minn þessu þessu þessu
 þessiloga. þessiloga þessu þessu. þessiloga og
 þessiloga. þessiloga þessu minn þessu þessu
 þessiloga þessiloga i vidd. þess. þessiloga, þess þess
 þessiloga þessu minn vidd. og þessiloga þessiloga
 minn þessiloga á að þess minn þessu vidd.
 þessiloga allh þess minn þessu. þessiloga þessu
 þess 5000 þess þessiloga þessiloga þessu þessiloga
 út af þessiloga þessu þessu, af þessu þessiloga
 þessiloga þessu 6. 1) þessiloga þessu 2) þessiloga þessu
 iug. 3) þessiloga minn þessu. 4) þessiloga. 5) þessiloga
 gædd og þessiloga 6) þessu. þessiloga þessiloga

34. Lbs. 31 fol. Bréfasafn Valgerðar Jónsdóttur 1796-1806, bl. 586r.

Í bréfi til Valgerðar Jónsdóttur 28. september 1804 nefnir Kristín Halldórsdóttir gesti sem komu í brúðkaup Ísleifs Einarssonar og Sigríðar Gísladóttur í Odda á Rangárvöllum, sem og aðra sem ekki áttu heimangengt. Sjálf var hún ekki á staðnum og hálfpartinn skammaðist sín fyrir slúðrið, enda bað hún í lokin um að bréfið yrði brennt. Valgerður var ekkja Hannesar Finnssonar biskups en Kristín gift Steindóri bróður hans, sýslumanni í Oddgeirshólum. Steindór skrifaði mágkonu sinni fyrrverandi nærri tvö hundruð bréf árin 1796-1806 og þennan sama dag þóttist hann ekki geta sagt henni neitt af brúðkaupinu sem hún ekki hefði þegar frétt annars staðar frá (sama handrit, bl. 453r).

Heimildir: *Íslenzkar æviskrár* II, bls. 309-10 og 400-401; IV, bls. 345 og 348-49; Klemens Jónsson, „Brúðkaup Ísleifs Einarssonar 1804.“ *Blanda I* (1918-1920), bls. 229-33; ÞÍ. Kirknasafn BA/2. Oddi. Prestþjónustubók 1785-1818, bls. 165.

Upphaf texta:

Dygdaríka hiartkiæra systir!
Nærst því að segja þér mínar hiartans ástar
þackir fyrir allar þínar systurlegar velgiördir
og dygdaríki mer til handa, hvers eg vil þér
til elsku og ræktar mynnug vera medan lifi
læt eg þig vita ockar Steindors míns og annra her í húsi
viðvarandi bætilega vellíðan, lof se gudi.
Af því sem eg man í fretta-nafni frá bryllupi
nu á Odda, er þetta það hellsta: Þeir fornem
stu bryllups gestir þar voru: Biskupinn, Assessor
Gröndal, stift-prófasturinn sem giördi hióna

Herbets Folk og Indbyggere. Man maa
at det nu er Aarsvarer, og end videre, at det
har den Dødsen Læserens Ønske at færdig
Johann Sørensen for sig selv. Vores gode Løgn, som
alltid har den Ganske Landets Løse i Byggen, vil kan
kan ikke tage det uanset op, at Landet har
for sig af Sørensen, som nu end det er som
saar mest muligt og fastest for Dødsen Ønske at
gaar langt fra Landets Byggen, og hvor jeg i saa
fald Landets Ønske kan udfordriggør, i at jeg
Ellers tilføjer som i Landets vilde men
Gjæst udfordriggør.

Jeg har den Befølt en Løgn af dette Land
jeg har den Befølt til at forklænge den
Anger, naar jeg nu har den Lykke
at tilbage til mit Gode Land, som at det
kunne den mindst at iustriens min Land go.
de Indtækt til vigtige Grunde, i da da jeg har
gode min Aarsvarer end forklænge den Løse,
som nu kan komme mig til mindst Land.

Jeg er min Gode, end forklænge
Befølt. Den Mindst
Gode Jørgen Jørgensen

Í ársbyrjun 1809 kom breskt skip inn á Hafnarfjörð hlaðið varningi sem mikill skortur var á vegna ófriðar Dana og Breta. Skipið var á vegum Samuel Phelps sápukaupmanns sem hafði borist til eyrna að hér á landi væri ótakmarkað framboð af tólg. Fyrir leiðangrinum fór James Savignac, starfsmaður Phelps, en Jörgen Jørgensen var honum innan handar sem túlkur og fararstjóri. Þann 14. janúar fékk Ísleifur Einarsson, staðgengill stiftamtmanns, tvö bréf frá leiðangursmönnum. Tilefnið var tregða stjórnvalda til að veita þeim verslunarleyfi. Í öðru bréfinu gaf Savignac til kynna að neytt yrði aflsmunar ef þeir fengju ekki sínu framgengt en í hinu ráðlagði Jörundur Ísleifi að fara eftir beiðninni og taka hótanirnar alvarlega. Fimm dögum síðar var verslunarsamningur undirritaður. Bréfsniðurlagið sem hér sést er úr bréfi Jørgens og mun vera með hendi hans.

Heimildir: Jón Þorkelsson, *Saga Jörundar Hundadagakonungs*. Kaupmannahöfn 1892, bls. 23-24 og 145-46; Anna Agnarsdóttir, „Ráðagerðir um innlimun Íslands í Bretaveldi á árunum 1785-1815.“ *Saga* 17 (1979), bls. 21 og 30-31.

Niðurlag texta:

Jeg haver beholdt en Copy af dette Brev, som
jeg haver bestemt til at forelægge den danske
Regjering, naar jeg eengang haver den Lykke at ven-
de tilbage til mit kjære Fodeland, saa at det ikke
kunde være mueligt at construere min sande go-
de Intention til urigtige Grunde, især da jeg haver
paa denne Aarsens Tid foretaget en Reise,
som ei kan komme mig til mindste Fordeel.

Jeg er min Herre, med største
Ærbødighed. Deres Underdanige
Tjæner Jörgen Jørgensen

36. ÞÍ. Barðastrandarsýsla. Tálknafjarðarhreppur I. Hreppsbók 1786-1828.

Árið 1789 var hreppstjórum gert skylt að halda gjörðabækur (hreppsbækur) og frá 1809 skyldu þeir sjá um skýrslugerð varðandi landbúnað, tíund, skatta o.fl. og standa skil á þeim til sýslumanns. Elsta varðveitta hreppsbókin er úr Reykholtisdalshreppi í Borgarfirði 1643-1785. Fimm bækur alls eru varðveittar fyrir 1786 en rúmlega fimmtíu fram til 1800. Í hreppsbækur er skráð tíund, reikningar og niðursetningar. Getið er ástands niðursetninganna og hvernig þeir eru framfærðir af hreppnum. Hreppstjórar og sóknarprestar sameinuðust um bókhaldið og áttu báðir að undirrita en sóknarpresturinn að sjá um varðveislu bókarinnar. Eftir 1872 eru þessar bækur hluti af skjalasafni hreppsnefndar. Hér er gerð grein fyrir ómögum Tálknafjarðarhrepps á hreppskilum árið 1810. Bókin er óútgefin.

Heimildir: Lýður Björnsson, *Saga sveitarstjórnar á Íslandi I*. Reykjavík 1972, bls. 163 og 202.

Upphaf texta:

Uppskrift á sveitar ómögum í Tálknafirði á hreppskilum 1810

Fatakra nöfn	þeirra ástand	hvað lengi	hvörnenn og hiá hvörjum underhaldast
Sigurdur Sigurdsson	10 ára		hiá Pali í Krossadal 52 vikur
Gudrún Þorolfsdotter (tíáest)	26 ára		hiá Jóni Þorgrimssyni 32 vikur Erlendi Þorvaldss. 10 vikur
Oluf Þorsteinsdotter	19 ára		hiá Joni Jonss á Lægri Sellátrum 52 vikur

Brættu. Hefgölf. Því und O. Holm & Bism
og Finn Þórsson og Hakan Pállsson af íslöndum standa
við, und Loxner og finni Því gífið Lardum Hefgölfum
kam á móti son Hefgi Pállsson og Þórsson alþ í ákallgu þanda
utan í þessu kálki þess son Hefgi. Afag á Þórdina og Þórs
-kálkan.

Lateris - 2nd 70.

37. ÞÍ. Barðastrandarsýsla. Barðastrandarhreppur 7. Úttektabók 1818-1848, bls. 15.

Við ábúendaskipti voru jarðir teknar út. Úttektarmenn athuguðu ástand jarðarinnar, einkum bæjarhúsa og mátu hvort viðhald hefði verið nægjanlegt. Ef húsum hafði farið verulega aftur var fráfarandi leiguliði skyldur að greiða bætur, svokallað álag. Ef úttekt leiddi hins vegar í ljós að leiguliði hafði bætt hús jarðar umfram það sem telja mátti eðlilegt viðhald átti hann inni hjá landeiganda andvirði umbótanna. Hér er sýnishorn úr úttektabók Barðastrandarhrepps frá 15. apríl 1819. Eigandi Skriðnafells var Hildur Magnúsdóttir, móðir Boga Benediktssonar. Guðbrandur Jónsson tók við jörðinni af Arngrími Arngrímssyni. Bókin er óútgefin.

Heimildir: *Íslenskar æviskrár* I, bls. 262.

Upphaf texta:

Anno 1819 þann 15 April var af vidkomande Hreppstjórnar manni ásamt eydsvörnum Jarda úttekta manni á Barðaströnd Monsieur Joni Jonssyni í Túngumúla, og ad tilkölluðum vidverande Arngrími Arngrímssyni og Jóni Steinssyni á Haukabergi eins og Gudbrandi Jónssyni á Rekstödum yfir litinn og úttekin halflanda Skridnafells nefnilega: 9 hundrud tilheirande Madame Hildi Magnussdottir í Stickishólmi. Sem vidtakande er Gudbrandur og hinir fyrr nefndu eptir 1s árs

[illegible]

Magnús Einarsson, 29 ára gamall bóndi, var sakaður um að hafa breytt marki á hvíthnýflóttum sauði séra Vigfúsar Ormssonar á Valþjófsstað. Við yfirheyrslur 21. maí 1824 játaði Magnús og hafði verið fullkunnugt um að verknaðurinn væri ólöglegur. Einnig voru yfirheyrðir tveir vinnumenn séra Vigfúsar, sem hélt bú að Arnheiðarstöðum, og tveir vinnumenn Magnúsar. Dómur Páls Melsteðs sýslumanns daginn eftir var að Magnús skyldi hýðast tvisvar sinnum 27 vandarhöggum og greiða allan málskostnað. Hér er gripið niður í yfirheyrslu á Þorsteini Jónssyni vinnumanni á Arnheiðarstöðum. Dómabókin er óútgefin. Ekkert hefur verið skrifað um þennan dóm.

Upphaf texta:

sera Vigfúsar, sem afmarkadr var under mark Magnusar a Brecku, ad vera eign prestsins, og med hvada atvikum var það? Það bar svo til, ad í fyrra vor (1823) urdum við Jón Gíslason, sem samanrákum saudina varir við ókunnugan sauð, hvít hníflóttan med marki sem hvörigur okkar þekti. Lýstum við því markinu við prestinn, sem sagde okkur ad Magnús þá enn nú Bessastöðum, en síðan fluttur ad Brecku, ætti það. Saudurin var svo nokkurn tíma í fénu ógrunadur, en seinna adgiætti eg, ad á saudnum var undanfæringar mark, og fór eg þá ad adgiæta hann náqvæmar, og fann eg þá, ad í eyra hans var kringlótt gat rétt eins og það sem presturin til audkennis hefr giöra látid á fé sínu, einnig hornskorur á hníflum saudarins eins og þær sem presturin lætur giöra. Jeg kallade því á prestin og lét han þreifa á saudnum - því presturin er blindr - og líka var járnid sem gatid, og sögin sem hornskorurnar voru giördar med, bornar við, og passade hvad til annars. Grunade

Sagernes Indhold

2.2.

N° 576.

14te Maach. Kiøbenhavn Helgeren iindfunden, den 30de Maach. 1776.
Berg Magnusen og Kjøbte til Hof: Altkasser: Bygden.
Nils Vissel, Levin Petersen, om at maatte bygge de
Kjøbte - - - - - N° 577.

Strasbourg:

N° 577.

20te mch. Represant Paulus Disputen van sijn, dat Enn een
Levensk, menen geind fien fuen tigen mandag. — 20de Ma.
no 1551

20de Nov

N° 578.

J. P. Høsten som det mækket: det skeddningstidningen
vann Skogstbrandi som huc, og vunnungent Thor-
vold Sivertsen a Hrappræ - - - -

15th - Nov.

No 579

J.C. Prof. H. Thorsøen nuppiarav. Professor, Havnadals, Brødra-
tungen og Skoleholts Professor, Jviller. Designation. Grunds-
propheten ^{und 2. Hæft} indseker maan antage paa de Wilkaar, at den pro-
fessors Prof. Lassewens Professorshæfte med Læseplanen Gæstning,
det Labors, samt nys de 3 dele af Læsets nys. Indkom paa 30de Dec.

N° 580

22 March
 F. D. Heltpræst Helgeren indgav en til Klynge Lær Knæst
 til Anarbali, J. Mathiesen, som Lignet Henderisæen
 af Hialda. Som nu en af jernmødet bringer Gudsform
 med Knæst. - Knæst en anden klæde sig af klæde
 en Læromand som Gudbringe M. Dre. -
 N°. 587

22 Nov.

no. 587

[illegible]

24 Jan

n° 582.

S. P. *Sine iusfunder skovene og Bøven, i en Høj udsigt
mod Jon Tausen, m: H; af et tvevands Dyb, der
bevarer Løvne, der spårer Bøven borte for, der*

Ekki var farið að halda reglulega bréfadagbók við embætti stiftamtmanns fyrr en 1803 og getur því verið erfitt að henda reiður á skjölum embættisins fyrir þann tíma, sérstaklega innkominna bréfa, en bréfadagbækur eru lykill að röðun þeirra. Bréfunum var gefið hlaupandi númer í tímaröð eftir því hvenær þau bárust embættinu. Jafnframt er getið dagsetningar bréfsins, efnisinnihalds þess og hvenær og hvernig það er afgreitt. Hér sést síða úr bréfadagbók P.F. Hoppe stiftamtmanns frá 1824 sem var fyrsta ár hans í embætti en hann gegndi því til ársins 1829. Eins og sjá má hafa fjölbreytileg mál borist inn á borð hjá stiftamtmanni, allt frá umsóknum á skiptum presta á brauðum til óska Bessastaðaskólasveina um frí á mánudögum. Bókin er óútgefin.

Heimildir: Sigfús Haukur Andrésson, *Þjóðskjalasafn Íslands. Ágrip af sögu þess og yfirlit um heimildasöfn þar*. Ritsafn Sagnfræðistofnunar I. Reykjavík 1982, bls. 61-62.

Upphaf texta:

1824 indkomne	Sagernes Indhold	Dags Dato
	No 576	
14de Marti	Stiftprovst Helgesen indsender, Ansøgninger fra Provst Berg Magnusen og Præst til Hof i Alptaver i Synder Mule Syssel, Svein Petersen, om at maatte bytte deres Præstekalde	14 Marti
	No 577	
20de Marti	Bessestæds Skole Disciple ansøge, at dem overhovedet maae gives frie hver Ugis Mandag.	20de Marti
	No 578	
Samme Dag	Vester Amtet melder at Administrationen over Skogarstrands Ombud, er overdraget Thorvald Sivertsen a Hrappsøe	15de Marti

Only Maaned

17

Debet 2 Bys

Credit 2 Bys

Jon Magnússon & Marbali

1/2 lb Menn	3. 48
2 1/2 lb B Bys	2. 48
2 1/2 lb Lohu	1. 72
2 1/2 lb Pring	2. 60
1 1/2 lb Lohu	" 16
1 lb 6/8 allm. af	" 18
	= 10. 70

1 lb 3/4 allm. -	16	3. 16.
2. 2 1/2 lb Menn -	20	7. 18
4. 2 1/2 lb Lohu -	18	1. 36
		= 10. 70.

Jon Thorsleifsson & Hara

1 lb Lohu	7. "
1 lb Pring	3. 48
1 lb Menn	3. 48
1 1/2 lb Lohu	" 40
1 1/2 lb Lohu af	2. 30
4 1/2 lb Lohu af	" 54
	17. 28

4 lb 15/16 Menn af	20	16. 48
1 lb 1/2 Lohu af	8	" 40
		17. 28
6 lb -	4	7
1 lb -		17. 28

Leinbjörn, Jonson & Hara

1 lb Menn	3. 48
2 1/2 lb B Bys	2. 48
2 1/2 lb Lohu	1. 72
1 lb Menn	1. 72
3 1/2 lb Lohu	1. "
1 1/2 lb Lohu	" 60
1 1/2 lb Lohu af	1. "
1 1/2 lb Lohu	" 32
2 lb Lohu	" 80

1 lb 1/2 Menn af	20	14. 86.
------------------	----	---------

40. ÞÍ. Hagsögudeild II, 9, a I. Gísli Símonarson kaupmaður Skagafirðir. Lausakaupabók 1825-1827, bls. 17.

Gísli Símonarson var fátækur bóndasonur úr Málmey á Skagafirði. Ungur að aldri fór hann suður á land til sjóróðra. Við það tækifæri komst hann í kynni við kaupmenn og 1795 er hann var um tvítugt réð Holger Jacobæus kaupmaður í Keflavík hann sem assistent. Tíu árum síðar setti Jacobæus Gísli yfir útibú í Reykjavík. Honum fórst það svo vel úr hendi að hann var orðinn meðeigandi að versluninni árið 1811. Síðar seldi hann hlut sinn og rak verslun í Höfðakaupstað og í Vestmannaeyjum. Norðanlands bætti Gísli verslunarhætti og var verð mjög hagstætt hjá honum. Gísli bjó í Kaupmannahöfn og var þar yfir veturinn en sigldi hvert sumar til Íslands til að versla. Hann lést á svipleigan hátt 1837 í Kaupmannahöfn er hann féll af hestvagni í skemmtiferð. Hér sést síða úr lausakaupabók Gísla frá versluninni fyrir norðan í júlímánuði 1825. Bókin er óútgefin.

Heimildir: Bjarni Guðmarsson, *Saga Keflavíkur 1766-1890* I. Keflavík 1992, bls. 132; Gísli Konráðsson, *Húnvetninga saga* II. Útgefandi Jón Torfason. Reykjavík 1998, bls. 640-41; III, bls. 760.

Upphaf texta:

July Maaned					
Debet	rikis banka dalir	skild ingar	Credit	rikis banka dalir	skild ingar
			Jón Magnússon á Marbæli		
1/2 Tönde Meel	3	48			
2 skæppe Banka Byg	2	48	1 Lispund 3 pund Telle 16 skildingar	3	16
2 skæppe Erter	1	72	2 2 1/2 pund hvid Uld 20 skildingar	7	18
3 skæppe Rug	2	60	2 pund meleret ditto 18 skildingar		36
1/4 pottur brenniviin		16			
Sæbe 6 skildingar Allun					
12 skildingar		18			
	10	70		10	70

41. Þl. Kirknasafn. Dómkirkjan í Reykjavík BA/7. Prestþjónustubók 1816-1838, bls 138.

Skjalið er brot úr prestþjónustubók en í slíkar bækur skráðu prestar embættisverk sín. Bókin er úr Dómkirkjunni og í henni bregður fyrir Ívari Jóhanni Wenzel syni P. F. Hoppe stiftamt-
manns. Fjölskyldan fluttist aftur til Danmerkur árið 1829 og þar væri hægt að finna Ívar á ný
í prestþjónustubókum í kringum fermingaraldurinn, þegar hann gifti sig, lét skíra börnin sín og
loks þegar hann var borinn til hinstu hvílu. Foreldrar hans giftu sig ekki á Íslandi en ef flett
væri upp í prestþjónustubók Friðriks þýsku kirkju í Kristjánshöfn ætti að koma í ljós að þau
giftu sig þar þann 3. maí 1826. Magnúsi Stephensen var boðið í brúðkaupsveisluna og sjá má
að hann hefur einnig verið viðstaddur skírn Ívars rúmu ári síðar. Í Ferðarollu sinni hefur
Magnús skráð eitt og annað um brúðhjónin og segir um stiftamtmannsfrúna, reyndar við annað
tækifæri, að hún hafi verið „dýrlega búin... en ljót, með langt nef niður á við sem faðirinn.“
Bókin er óútgefin.

Heimildir: Loftur Guttormsson, „Við rætur kirkjulegs regluveldis á Íslandi. Athugun á skráningu sóknarmanna
um miðbik 18. aldar.“ *Saga* 25 (1987), bls. 47-87; *Ferðarolla Magnúsar Stephensens*. Útgefandi Jón
Guðnason. Reykjavík 1962, bls. 165.

Upphaf texta:

Fæddir

Karlkins

N ^o	Ar og dagur	Barnsins fullt Nafn	Nær og hvar skírt	Foreldra Nöfn heimili og stand	Gudfedgin	hvar i Registri
169	7 Julii	Einar Jónsson	8 sama mánaðar í kyrkju.	Jón Bergsveinsson bóndi í Mýrarhúsum og hans ektakvinna Þuridur Einarsdóttir	Þorsteinn Jonsson, aukamed- hjálpari í Göthúsum, Grímr Bjarnason hússmadur í Grjóta og ljósmódirin Ragnheidr Olafsdóttir á Brádrædi.	
170	29 Mai	Ivar Johann Wenzel	14da Augusti heima	Hans Háæruverdugheit Stiptamtmandr Hoppe og hennar náð	Kammerherra, Commandeur Hoppe, biskup St. Johnsen, Mad. Sivertsen – vidstaddir voru módirin sjálf, fröken Hoppe, Conferentsraad Stephensen, landphys. Thorsteinsen, ridder Sivertsen og ljósmodirin Mad. Möller.	
171 172	21 Augusti	Þorkéll og Pétur tvíburar	22 Augusti í kyrkju	Þórdr Gudmunds- son lóts og kona hans Vilborg Jónsdóttir í Marteinsbæ.	Petur Gudmundsson meðhjálp- ari í Engey, Jón Johannesson lóts í Hakonar bæ og ljós- módirin	

Fólks-tala etc i Reykjavík Domkyrkju-sókn vid Austökin 1828.

Þættir og manna Nöfn	Sex	Aldr	Conf.	hæn	les þess	Náðun	Atvugasemdir.
Kóngsgarður							
Þórhalmi Klippe	gú. b.	34	ja	ja	ja	Kh.	
Jon J. Klippe		27	ja	ja	ja	Kh.	
Ólafur J. W. Klippe		1				Rv.	
Þingit Schumacher		35	ja	ja	ja	Kh.	
Judrun Þónsdóttir		21	ja	ja	ja	Rv.	
Jens Þorgerd		38	ja	ja	ja	Laaland	
Þingvellir							
Lucinn Olafson	gú. b.	55	ja	ja	ja	Leirvík	
Judrun Þónsdóttir	gú. b.	56	ja	ja	ja	Rv.	
Vilberg Gudmundsdóttir	gú. b.	74	ja	ja	ja	Þorgerd	
Þorgerd Þónsdóttir	gú. b.	25	ja	ja	ja	Rv.	
Ragnvaldur Þjárnar	gú. b.	28	ja	ja	ja	Kjalarni	
Málfríður Sveinósdóttir	gú. b.	14	ja	ja	ja	Rv.	
Þóns Þrákósdóttir	gú. b.						
Gardshorn.							
Eyri Þórhalmi	gú. b.	54	ja	ja	ja	Þorgerd	
Judrun Þórhalmi	gú. b.	50	ja	ja	ja	Rv.	
Þorgerd Eyri	gú. b.	6				Rv.	
Þingholt							
Mad Elin Þónsdóttir	gú. b.	54				Þorgerd	
Þorgerd Þónsdóttir	gú. b.	16				Rv.	
Eyri Þorgerd	gú. b.	59				Þorgerd	
Þorgerd.							
Þorgerd Vilhjálmsdóttir	gú. b.	38				Þorgerd	
Þorgerd Einarsson	gú. b.	38				Þorgerd	
Þorgerd Sigurðsson	gú. b.	10				Þorgerd	
Þorgerd Grimsdóttir	gú. b.	11				Þorgerd	
Þorgerd Sigurðsson	gú. b.	6				Rv.	
Þorgerd Gunnarsson	gú. b.	28				ib.	
Þorgerd	gú. b.	4				ib.	
Þorgerd	gú. b.						
Þorgerd	gú. b.	50				Þorgerd	

1828
56
1792

42. Þí. Kirknasafn. Dómkirkjan í Reykjavík BC/5. Sóknarmannatal 1825-1828, 1830-1834. bls. 83.

Hér er brot úr sóknarmannatali en í þau skráðu prestar árlega hversu vel sóknarbörnin voru að sér í kristindómi, hvort þau voru læs og hvernig þau hegðuðu sér. Oft er einnig getið um bókakost heimila. Brot þetta er úr sókn Dómkirkjunnar og hér bregður fyrir Ívari Jóhanni Wenzel syni P.F. Hoppe stiftamtmanns. Hægt er að fylgjast með Ívari litla í gegnum sóknarmannatalið til 1829 þegar fjölskyldan fluttist aftur til Danmerkur. Bókin er óútgefin.

Heimildir: Loftur Guttormsson, „Við rætur kirkjulegs regluveldis á Íslandi“, bls. 47-87.

Upphaf texta:

Fólks=tala etcetera í Reykjavíkur
Dómkyrkju-sókn við Arslökin 1828.

Bæa og manna Nöfn	Stand	Aldur	Confirmerad	Kann	Les	Hegdar ser	Hvadan	Athugasemdir.
Kóngsgardur								
Stiftamtm: Hoppe	hússb:	34	já	já	já		Kh.	
Frú Julie Hoppe		27	já	já	já		Kh.	
Ivar J. W. Hoppe		1					Rv.	
Birgitte Schumacher		35	já	já	já		Kh.	
Guðrun Jónsdóttir		21	já	já	já		Rv.	
Jens Borger.		38	já	já	já		Laaland	

Anno 1824 Jan. 24te Augusti. ad Skithis holmæ Jóns binn
 flad, framfar og fullgjörðit. þó fali þessas þala og laug-
 gjöfninginn ad Hædosi Þoge Benediktson a Skadarfelli
 þessu ántem þess og þessum þessum fagnas þessum
 Hædosi i Eyra sveit innar Skofellrar ísl. 1824
 ad Jóns binn. nú ánnu ánnu með öllum gæmum og
 gæðum þess lands og þess ad nýn þess þessu ánnu
 þessu þessu, þessu nafni þessu. Hædosi þessu þessu
 nú þessu og með völdu þessu ríða þessu ánnu
 þessu ánnu þessu ánnu móti ríða þessu þessu
 þessu þessu nú i þessu þessu. þessu þessu ríða og
 þessu þessu ánnu þessu þessu þessu ánnu þessu
 og þessu þessu gæðas þessu, af þessu þessu þessu
 þessu þessu þessu þessu þessu. nú þessu þessu
 þessu i þessu þessu og þessu þessu þessu þessu
 þessu þessu þessu þessu þessu og þessu þessu
 þessu þessu þessu þessu; ánnu þessu þessu
 þessu þessu þessu þessu þessu þessu þessu
 þessu þessu þessu þessu þessu, þessu þessu
 og þessu þessu ánnu þessu þessu i þessu
 þessu, þessu þessu þessu þessu þessu þessu
 þessu þessu, af þessu þessu þessu a þessu þessu

43. Þí. Snæfellsnes- og Hnappadalssýsla DB/ I. Afsals- og veðmálabók 1828-1850, bls. 36.

Afsals- og veðmálabækur (skjøde- og pante protocol) tilheyra skjalasafni sýslumanna og eru safn undirritaðra afrita af þinglýstum skjölum, til dæmis afsöl af kaupa-, skipta- og gjafagjörningum, kaupmálum, erfðaskráum og erfðasamningum, sem varða fasteignir, skip og fleira, sem og umboð, veðskuldabréf og hverskonar skjöl um eignarheimildir, veðbönd, ítök og önnur höft á fasteign, þar með talið lausafé. Hér er síða úr afsals- og veðmálabók Snæfellsnes- og Hnappadalssýslu þar sem Bogi Benediktsson studiosus á Staðarfelli selur Guðmundi Jónssyni á Kóngsbakka jörðina Kolgrafir í Eyrarsveit, 16 hundruð að dýrleika, fyrir 130 spesíur. Bókin er óútgefin.

Heimildir: *Skjalasafn Snæfellsnessýslu*. Þjóðskjalasafn Íslands 2001, bls. 22.

Upphaf texta:

No 2

Anno 1829 þann 24da Augusti að Stikkisholms höndlunarstad, framfor og fullgjörðist sofeld jardar sala og kaupgjörningur að studiosus Boge Benedictsens á Stadarfelli selur undan sér og sínum efingjum eignar jord sína Kolgrafi í Eyrarsveit innann Snæfellsnes syslu XVI hundrud að dýrleika, nu án qvielda með öllum gögnum og gjædum til lands og sjóar að eingu frá skildu enn öllu tilskildu, sem nefndri jördu Kolgröfum hefur fylgt og nu fylgja og með réttu fylgja eiga til ystu ummerkja sem adrir jardeigendur moti eiga signor Gudmundi Jonssyni nu á Kongsbacka til fulls frjálsrædis og

Sigurdur Sigurdson

E. Gudmunds son.

An 1806, þann 10da d. Advents, var Skipta-retturinn settur (ad varðfyrir af
 þessum og d. l. Inger Þóptafon og alkerar og Þórisfornir i miklum við
 þessum og d. l. Tect. þess, og Sketil; Bjarnasonar — Sk. varðfyrir
 innu þessum og d. l.

Köfnungrinn biskupinn varð fökkur Bergdóttir Vilhjálmsdóttir, og nota-
fædd dóttir Jóhanna Christín Jónsdóttir v^{da} 1800; fannir þess
gjafel mikinn, áður en fötjunnar, til Maxweldens son Jón
Vilgrimsson. Maxweldens fjármálin voru mikið þeirra
og minnsta ka. Matur f. or. og flugu til 488 = 405 kr. 4. n. Jónar
þetta glæðandi mynd af hana fíru fólki við brúnaði, kerum,
Hka gulli flugu H. Jónin 8002 / 4. n. —
Eva nu skerubisins fjármálin:
Jónar
Matur, 1805

1.	Bibliorum nygr i ka'haug, i Bercheli	"	64.
2.	Gerhardii zagnatijum, O ^{to}	"	40.
3.	Amplexus nygr	"	32.
4.	Amplexus nygr, O ^{to} f. 1. 1. 1.	2	"
5.	Amplexus nygr, i Bercheli	"	64.
6.	Amplexus nygr, i Bercheli	"	24.
7.	Amplexus nygr, i Bercheli	h	48.
8.	Amplexus nygr, i Bercheli	3	48.
9.	Amplexus nygr, i Bercheli	2	32.
10.	Amplexus nygr, i Bercheli	3	32.
11.	Amplexus nygr, i Bercheli	"	32.
12.	Amplexus nygr, i Bercheli	"	24.
13.	Amplexus nygr, i Bercheli	"	32.
14.	Amplexus nygr, i Bercheli	1	"
15.	Amplexus nygr, i Bercheli	"	64.
16.	Amplexus nygr, i Bercheli	"	24.
17.	Amplexus nygr, i Bercheli	2	"
18.	Amplexus nygr, i Bercheli	1	16.
19.	Amplexus nygr, i Bercheli	1	"
20.	Amplexus nygr, i Bercheli	2	"
21.	Amplexus nygr, i Bercheli	"	64.
22.	Amplexus nygr, i Bercheli	3	"
23.	Amplexus nygr, i Bercheli	2	48.
24.	Amplexus nygr, i Bercheli	2	"
25.	Amplexus nygr, i Bercheli	8	"
		6	"

44. ÞÍ. Snæfellsnes- og Hnappadalssýsla ED I / 4. Skiptabók 1835-1841, bls. 8.

Skipti eru réttargjörð sem fólgin er í skiptingu eignaheildar ákveðins aðila, ýmist til fullnustu lánadrottna eða til úthlutunar milli sameigenda (samerfingja), eða hvort tveggja. Skiptabækur (skifte protocol) eru gjörðabækur skiptaréttar þar sem framlögð skjöl eru bókfærð, í þrotabúum eru til dæmis kröfur tilgreindar, í dánarbúum gerð grein fyrir eignum og skuldum og sjálfum skiptunum. Eftirfarandi síða er úr skiptabók Snæfellsnessýslu frá 1835 þar sem þann 10. nóvember fóru fram skipti á dánarbúi Jóns Bjarnasonar að Knerri en til arfs eftir hann stóðu eiginkona hans og eins árs dóttir. Bókin er óútgefin.

Heimildir: *Skjalasafn Snæfellsnessýslu*, bls. 25.

Upphaf texta:

Ar 1835, þann 10da novembris var skiptarétturinn settur að Narfeyri af þeim reglulega skiptaforvaltara og skrifara í vidurvist vitnanna J. Teitssonar, og Ketils Bjarnasonar. Hvarþá var fyrir tekid.

Ad af giöra skipti á dánarbúi Jóns
sáluga Biarnasonar, er deydi að Knör
þann 1ta August fyrra ar

Erfíngjar búsin eru eckjan Þórgérður Vilhiálmsdóttir, og egta-fædd dóttir Jóhanna Christín Jónsdóttir 1s árs; henni settst inn til vídara, ásamt eckjunni, til svaramanns Monsieur Jón

Asgrímsson. Stervbúsins fjármunir eru upp skrifadir og virðtir 1ta Novembris fyrra ar og hlupu til 488 ríkisbankadala 40 skildinga vöru verds hvaraf eptir hlutadeigenda ósk er síðan seldt við Auction. Þann 11ta Julii síðarstlidinn fyrir 86 ríkisdali 2 skildinga vöru verds

Höstið góðs söguritara.

Sú kóllun er bæði mikil og torveld að vera ^{singur} alfur söguritari. Fjárir
~~eru~~ hafa verið það að fullu; en þessir fáu meiga að réttu heita lærifetum
mannkynsins; nafn þeirra er eins ódauðlegt eins og heitanna sem
þeir hafa ódauðlega gjört. Til að vera rétt eins og söguritarnir á að
vera þarf bæði hæstu gáfu og yfirburti yfir flesta bæði að sálar-
kröftum og hjartatalagi. Það er ennþá nóg að söguritarnir dafni,
geymi, sáldi, ræði og riti viðburðina svo marga sem hann getur
náð og yfir komist, að hann skilji margar tungur, se ^{stál} ~~far~~ minn-
ugur, dæmi með greind, aðgætni og skarpleika, leiti með aðhygli
og nærfærni að viðburðanna ^{enum} huldum orsökum, að leyni fjöðrum
fyrirtækjanna; að hann se öðrum belur að se i heimspæki, ~~landi~~
i spekkingu á löndunum, veröldinni og manneskjumum, se hafim
yfir hleypidómum og hlutdregni, og eigi því, að heita má, að sjá
niður fyrir sig, til þess ^{þegar dæma spál} ~~þess að gæta dæmi~~ um githafnir og gættanir
manna, um skapferli þeirra, ástand og aðburti (Interessen?)
að ^{hann geti} ~~se~~ það allt i þess sannleika: þar hann verður líka að vera
sannur mannvinnur, elska heitt fjöðurland, ~~til~~ þjóð og freli,
hafa brennheita ást á öllu sem er mikil ^{hægt} og gott, og hug til að
bóta fyrir ~~alfu~~ skjört og skóruðlega ~~þessum dæmum~~ þann
sannleika sem hann er gagnstætt af — þessan sannleik
verður hann að bóta, þó hann kynni að fá rétti enna völdugu,
og hatar óhlutvandrar alþýðu, missa von allrar heims gleði
og jafnvel þola smán og ofsóknir.

Þessi heita og viðkvæma ást á sannleikanum er söguritara
ans æðsta skylda; því að sannleikans missir sagan alla þá
~~hættulega~~ alvöru sem hún á að hafa, og auk þess ~~þess~~ fer
hún á mis við allt rétt og satt; hún verður öll önnur enn hún

45. JS 528 4to. Uppköst og umsóknir Jóns Sigurðssonar, bls. 9.

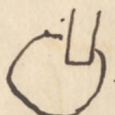
Jón Sigurðsson stundaði nám við Hafnarháskóla frá því síðla árs 1833 til vors 1839. Sögukennarar hans voru Laurids Engelstoft sem kenndi almenna sögu og E.C. Werlauff sem kenndi Norðurlandasögu. Brátt hlóðust ýmis störf á Jón fyrir Árnasafn og Hið íslenska bókmenntafélag og hann lauk aðeins prófi í forspjallsvísindum árið 1834. Hér er blaðsíða úr ritgerðarbroti eftir Jón frá námsárunum sem ber nafnið *Um Sagnafræði yfir höfuð*. Það er efst í kassa með ýmsum gögnum Jóns og mun vera sjálfstæð ritgerð, þótt stuðst sé við Friedrich Rühs, *Entwurf einer Propedeutik des historischen Studiums* frá 1811. Þriðji kafli ber heitið *Um söguritun* og eru tíundaðir kostir góðs söguritara. Ritgerðin er óútgefin.

Heimildir: Einar Laxness, *Jón Sigurðsson forseti 1811-1879. Yfirlit um ævi og starf í máli og myndum*. Reykjavík 1979, bls. 28-32.

Upphaf texta:

Kostir góðs söguritara.

Sú köllun er bæði mikil og torveld að vera alfær söguritari. Fáir ~~eru~~ hafa verið það að fullu; en þessir fáu meiga að réttu heita lærifeður mannkynsins; nafn þeirra er eins ódauðlegt einsog hetjanna sem þeir hafa ódauðlega gjört. Til að vera rétt einsog söguritarinn á að vera þarf bæði hæstu gáfur og yfirburði yfir flesta bæði að sálar-kröptum og hjartalagi. Það er ekki nóg að söguritarinn safni, geymi, sáldi, raði og riti viðburðina svo marga sem hann getur náð og yfir komizt, að hann skilji margar túngur, sé stál minn-ugur, dæmi með aðgætni, greind og skarpleika, leiti með athygli

25. Juni 41. Tog af Høst: Gaa fra Reikjavik til en
Excursion Syd til Skatnefjörðregnen og Stranden. Dens
Hovedoie med er geologisk, især for at følge Skp. Forlangende
at opsigte krybskæveret Labrador, men ogsaa antiqua-
-risk, forsaavidt Veien maatte forbyde noget vandet,
hinder; af disse er 4-5 mig bekendte af Naam, for
afreisen. Paa Hovavog lod jeg mig af Bondinn
Arni forvise det gamle Thingstad som nu ligger
i Hjemmemarken og kaldes Þinggjert. Der sees
tydelig en Domring, id. Paa netvinnene Tomter og
endelig en meget nye og temmelig vedligeholdt
Tomt, dels bygget i den gamle Domring , og skal
den have været det sidste Þinghiinn eller Lögrietta.
forinden disse Tomter foreviste Arni. Pættu-sted, nogle
i Jorden nedvatte Skene, hvor paa Blokken har staaet,
et kort Stykke ^{hise} ad den for Thinghiinn-døren; saag de
henover de Sneedryer; i hvis Historie han ra meget
bevandret; medens Traditionen af dette Thing ogsaa

46. JS 123 4to. Dagbók Jónasar Hallgrímssonar, bl. 7r.

Vorið 1839 kom Jónas Hallgrímsson til Íslands á ný til að fylgja náttúrufræðingunum J.C. Schythe og Japetus Steenstrup um landið. Eftir að Danirnir sigldu haustið 1840 fór hann sjálfur í lengri og skemmri könnunarleiðangra. Hann skoðaði náttúruminjar en hafði líka augun opin fyrir sögulegum minjum, væntanlega að beiðni Finns Magnússonar prófessors og leyndarskjalavarðar. Þann 21. júní 1841 stóð Jónas fyrir uppgrefti í Þingnesi við Elliðavatn og fjórum dögum síðar skoðaði hann þing Kópavogsbúa.

Heimildir: Jónas Hallgrímsson, *Bréf og dagbækur. Ritverk Jónasar Hallgrímssonar* II. Ritstjórar Haukur Hannesson, Páll Valsson og Sveinn Yngvi Egilsson. Reykjavík 1989, bls. 401-402 (íslensk þýðing); Páll Valsson, *Jónas Hallgrímsson. Ævisaga*. Reykjavík 1999, bls. 233, 236-38 og 300.

Upphaf texta:

25. Júnii 41. Tog af stæð i Gaar fra Reikjavík til en
Excursion Syd til Hafnefjorðs-egnen og Stranden. Dens
Hovedøiemed er geologisk, især for ifølge Steenstrups Forlangende
at opsøge krystalliseret Labrador, men ogsaa antiqva-
risk, forsaavidt Veien maatte frembyde noget saadant
Punkt; af disse er 4 a 5 mig bekjendte af Navn, før
Afreisen. Paa Kopavog lod jeg mig af Bondinn
Arni forevise det gamle Thingstæd som nu ligger

Heimildaskrá

Óprentaðar heimildir

Þjóðskjalasafn (ÞÍ)

Skjalasafn Öxarárþings

Dómabók Þorleifs Kortssonar 1670-1678.

Leyndarskjalasafn

1. 22. Bréf Ögmundar biskups Pálssonar til Ásdísar systur sinnar 9. júní 1541.
2. 45. Miscellanea nr. 8. Stefna Herlufs Daa höfuðsmanns til Gísla Þórðarsonar lögmanns 12. maí 1607.
4. Supplem II. 50. Greinargerð um ýmis fjárhagsmálefni í Gullbringusýslu. Tilskipun um fjölda og kjör vinnufólks í Viðey og á Bessastöðum.

Skjalasafn kansellís (KA)

1. Innkomin bréf og önnur skjöl 1548-1649.

Skjalasafn rentukammers (Rtk.)

- II. 1. Manntalið 1703. Norður-Múlasýsla – Hnappadalssýsla.
- 41.13. Islands Journal 6, fylgiskjöl nr. 1091-1093.
- Y-5. 1641-1646. Reikningar jarðabókarsjóðs. Lénsreikningar, fylgiskjöl o.fl.
- Y-9. 1687-1703. Reikningar jarðabókarsjóðs, fylgiskjöl o.fl.

Skjalasafn stiftamtmanns

- II-12. Islands Stiftsjournal 1823-1825.
- III. nr. 191. Bréf Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, Eggert Ólafssonar og Bjarna Pálssonar, ýmis erindisbréf 1704-1767.

Skjalasafn amtmanns

- II-2 B. Konungsbréf til amtmanns 1722-1767.

Biskupsskjalasafn (Bps.)

- A-I, III, 12. Jarðaskiptabréf konungs og Skálholtsstóls 3. júlí 1556 á Bjarnaneseignum og átta jörðum á Seltjarnarnesi og Álftanesi.
- A-II, 20. Vísitasýslubók Skálholts um Austfirðingafjórðung 1755-1779.
- A-III, 1. Prestastefnubók Brynjólfs biskups Sveinssonar 1639-1674.
- B-V, 2. Bréfabók Þorláks biskups Skúlasonar 1628-1654.

Skjalasafn landlæknis

- A.2. Bréfabók landlæknis 1780-1793.

Sýsluskjalasöfn

- Barðastrandarsýsla. Tálknafjarðarhreppur 1. Hreppsþóbók 1786-1828.
- Barðastrandarsýsla. Barðastrandarhreppur 7. Úttektarbók 1818-1848.
- Dalasýsla V-2. Dómabók Orms Daðasonar 1717-1731.
- Norður-Múlasýsla III-4. Dómabók 1804-1829.
- Snæfellsnes- og Hnappadalssýsla DB/1. Afsals- og veðmálabók 1828-1850.
- Snæfellsnes- og Hnappadalssýsla ED1/4. Skiptabók 1835-1841.

Kirknasöfn

- Dómkirkjan í Reykjavík BA/7. Prestþjónustubók 1816-1838.
- Dómkirkjan í Reykjavík BC/5. Sóknarmannatal 1825-1828, 1830-1834
- Oddi á Rangárvöllum BA/2. Prestþjónustubók 1785-1818.

Jörundarskjöl. StJ I, nr. 1923. Jörgen Jörgensen til Ísleifs Einarssonar 14. janúar 1809.
Hagsögudeild II, 9, a 1. Gísli Símonarson kaupmaður Skagaströnd. Lausakaupsbók 1825-1827.

Stofnun Árna Magnússonar í Reykjavík (AM)

AM 450 fol. Pappírar jarðabókarnefndarinnar XIII.
AM 216 d 4to. Bréf frá Birni Jónssyni til Guðmundar Hákonarsonar.
AM 236 4to. Safnrit um siðaskiptin frá um 1600-1730.
AM 238 4to. Bessastaðabók frá síðari hluta 16. aldar.
AM 249 a I 4to. Dómabók Gísla Árnasonar sýslumanns 1599-1603.
AM 470 4to. Njáls saga með hendi séra Ketils Jörundssonar um miðja 17. öld.
AM 701 a 4to. Lækningabók frá um 1670.

Det arnamagnæanske institut í Kaupmannahöfn (AM)

AM 435 4to. Handritaskrá Árna Magnússonar frá fyrstu áratugum 18. aldar.

Handritadeild Landsbókasafns (Lbs., ÍB, JS)

Lbs. 29 fol. Bréf til Hannesar biskups Finnssonar 1767-1796.
Lbs. 31 fol. Bréfasafn Valgerðar Jónsdóttur 1796-1806.
Lbs. 160 4to. Annáll Páls Vídalíns.
Lbs. 182 4to. Sjálfsævisaga Jóns Steingrímssonar.
Lbs. 728 4to. Þýðing Grunnavíkur-Jóns á Nikuláasi Klím eftir Ludvig Holberg.
Lbs. 1522 4to. Jón Magnússon, Praxis medica 1725 í afriti frá síðari hluta 18. aldar.

ÍB 8 fol. Dagbók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar.

ÍB 75 fol. Um varnir við bólusótt árið 1762.

JS 95 fol. Bréfasafn Gríms Thorkelíns.

JS 123 4to. Dagbók Jónasar Hallgrímssonar.

JS 528 4to. Uppköst og umsóknir Jóns Sigurðssonar.

Prentaðar heimildir

Alþingisbækur Íslands. Sautján bindi. Reykjavík 1912-1990.

Anna Agnarsdóttir, „Ráðagerðir um innlimun Íslands í Bretaveldi á árunum 1785-1815.“
Saga 17 (1979), bls. 5-58.

Annálar 1400-1800. Sjö bindi. Reykjavík 1922-1998.

Arne Magnussons i AM. 435 A-B, 4to indeholdte håndskriftfortegnelser. Útgefandi Kristian Kålund. Kaupmannahöfn 1909.

Arne Magnussons private brevveksling. Útgefandi Kristian Kålund. Kaupmannahöfn 1920.

Árni Óla, *Frásagnir. Þjóðlífsmyndir frá ýmsum tímum*. Reykjavík 1955.

Biskupa sögur. Tvö bindi. Kaupmannahöfn 1858-1878.

Bjarni Guðmarsson, *Saga Keflavíkur 1766-1890 I*. Keflavík 1992.

Björn Karel Þórólfsson, „Nokkur orð um íslenzkt skrifletur.“ *Árbók Landsbókasafns Íslands* 5-6 (1948-1949), bls. 116-152.

- „Íslenzk skjalasöfn.“ *Skírnir* 127 (1953), bls. 112-35.

- *Biskupsskjalasafn*. Skrár Þjóðskjalasafns III. Reykjavík 1956.

- Bréfabók Guðbrands Þorlákssonar*. Útgefandi Páll Eggert Ólason. Reykjavík 1919-1940.
- Bréfabók Þorláks biskups Skúlasonar*. Útgefandi Jón Þ. Þór. Heimildaútgáfa Þjóðskjalasafns I. Reykjavík 1979.
- Dulsmál 1600-1900: fjórtán dómar og skrá*. Már Jónsson bjó til prentunar og skrifar inngang. Heimildasafn Sagnfræðistofnunar 2. Reykjavík 2000.
- Einar Laxness, *Íslandssaga a-ö*. Þrjú bindi. Reykjavík 1995.
- Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar*. Tvö bindi. Þýðandi Steindór Steindórsson frá Hlöðum. Fjórða útgáfa. Reykjavík 1981.
- Gísli Konráðsson, *Húnavetninga saga*. 3 bindi. Útgefandi Jón Torfason. Reykjavík 1998.
- Guðbrandur Þorláksson, „Varnarrit.“ Útgefandi Arnljótur Ólafsson. *Safn til sögu Íslands* II. Kaupmannahöfn 1886, bls. 328-428.
- Halldór Hermannsson, *Icelandic Books of the Sixteenth Century*. Islandica IX. Íþöku 1916.
- Haraldur Bernharðsson, *Málblöndun í sautjándu aldar uppskriftum íslenskra miðaldahandrita*. Reykjavík 1999.
- Holberg, Ludvig, *Nikulás Klím. Íslenzk þýðing eftir Jón Ólafsson frá Grunnavík (1745)*. Útgefandi Jón Helgason. Íslenzk rit síðari alda III. Kaupmannahöfn 1948.
- Íslensk bókmenntasaga* III. Ritstjóri Halldór Guðmundsson. Reykjavík 1996.
- Íslenzkar æviskrár*. Sex bindi. Útgefendur Páll Eggert Ólason og Jón Guðnason. Reykjavík 1948-1976.
- Íslenzkt fornbréfasafn*. Sextán bindi. Kaupmannahöfn og Reykjavík 1856-1972.
- Jón Helgason, *Jón Ólafsson frá Grunnavík*. Safn Fræðafjelagsins V. Kaupmannahöfn 1926.
- *Handritaspjall*. Reykjavík 1958.
- Jón Ólafur Ísberg og Örn Hrafnkelsson, *Fyrst skal maður byrja að telja tungl... Skrá um lækningahandrit á handritadeild Landsbókasafns Íslands - Háskólabókasafns*. Gefið út sem handrit. Kópavogur 1996.
- Jón Steffensen, *Menning og meinsemdir. Ritgerðasafn um mótunarsögu íslenzkrar þjóðar og baráttu hennar við hungur og sóttir*. Reykjavík 1975.
- Jón Þorkelsson, „Om håndskrifterne af Njála.“ *Njála* II. Kaupmannahöfn 1879-1889, bls. 647-787.
- *Saga Jörundar Hundadagakonungs*. Kaupmannahöfn 1892.
- Jónas Hallgrímsson, *Bréf og dagbækur. Ritverk Jónasar Hallgrímssonar*. Fjögur bindi. Útgefendur Haukur Hannesson, Páll Valsson og Sveinn Yngvi Egilsson. Reykjavík 1989.
- Kancelliets Brevbøger i Uddrag*. Tuttugu og fjögur bindi. Kaupmannahöfn 1885-1968.
- Katalog over den Arnemagnæanske håndskriftsamling*. Tvö bindi. Útgefandi Kristian Kålund. Kaupmannahöfn 1888-1894.
- Kongelige Allernaadigste Forordninger og aabne Breve som til Island ere udgivne*. Þrjú bindi. Útgefandi Magnús Ketilsson. Hrappsey 1776-1787.
- Kristjana Kristinsdóttir, *Um íslensku lénsreikningana*. Cand mag.-ritgerð í sagnfræði við Háskóla Íslands 1984. Landsbókasafn Íslands-Háskólabókasafn.
- „Tvö skjöl um Bessastaði og Viðey.“ *Landnám Ingólfs. Nýtt safn til sögu þess* 4 (1991), bls. 78-90.
- „Um konur í íslenskum lénsreikningum árin 1645-1648.“ *Kvennaslóðir. Rit til heiðurs Sigríði Th. Erlendsdóttur sagnfræðingi*. Reykjavík 2001, bls. 231-39.
- Kroman Erik, *Skriftens historie i Danmark fra Reformationen til nutiden*. Fimmta útgáfa, Viborg 1994.
- Lárus H. Blöndal og Vilmundur Jónsson, *Læknar á Íslandi*. Tvö bindi. Reykjavík 1970.
- Loftur Guttormsson, *Frá siðaskiptum til upplýsingar. Kristni á Íslandi* III. Ritstjóri Hjalti Hugason. Reykjavík 2000.
- Lovsamling for Island*. Tuttugu og eitt bindi. Kaupmannahöfn 1853-1889.

- Lýður Björnsson, *Saga sveitarstjórnar á Íslandi I*. Reykjavík 1972.
- Magnús Stephensen, „Sjálfsævisaga.“ *Merkir Íslendingar II. Ævisögur og minningar- greinar*. Útgefandi Þorkell Jóhannesson. Reykjavík 1947, bls. 67-137.
- Mannatal á Íslandi 1703*. Útgefandi Hagstofa Íslands. Reykjavík 1924-1947.
- Már Jónsson, *Blóðskömm á Íslandi 1270-1870*. Reykjavík 1993.
- Árni Magnússon. *Ævisaga*. Reykjavík 1998.
- Páll Eggert Ólason, *Menn og menntir siðskiptaaldarinnar á Íslandi*. Fjögur bindi. Reykjavík 1919-1926.
- Páll Eggert Ólason og Þorkell Jóhannesson, *Saga Íslendinga VI. Tímabilið 1701-1770*. Reykjavík 1943.
- Páll Valsson, Jónas Hallgrímsson. *Ævisaga*. Reykjavík 1999.
- Ragnheiður Mósesdóttir, „Bessastaðabók og varðveisla Viðeyjarklaustursskjala.“ *Saga* 34 (1996), bls. 219-54.
- Sigfús Haukur Andrésson, *Þjóðskjalasafn Íslands. Ágrip af sögu þess og yfirlit um heimil- dasöfn þar*. Rit Sagnfræðistofnunar I. Reykjavík 1982.
- Skaftáreldar 1783-1784. Ritgerðir og heimildir*. Reykjavík 1984.
- Skjalasafn Snæfellsnessýslu*. Þjóðskjalasafn Íslands. Reykjavík 2001.
- Skrá um handritasöfn Landsbókasafnsins*. Þrjú bindi. Útgefandi Páll Eggert Ólason. Reykjavík 1918-1937.
- Sveinbjörn Rafnsson, *Skrift, skjöl og skjalasöfn. Ágrip af skjalfræði*. Rit Sagnfræðistofnunar II. Reykjavík 1980.
- Þorvaldur Thoroddsen, *Landfræðisaga Íslands. Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskoðun og rannsóknir, fyrr og síðar*. Fjögur bindi. Kaupmannahöfn 1892-1900.
- Ævisaga Séra Jóns Steingrímssonar eftir sjálfan hann*. Útgefandi Guðbrandur Jónsson. Skaftfellingsrit I. Reykjavík 1945.
- Þorkell Jóhannesson, *Saga Íslendinga VII. Tímabilið 1770-1830. Upplýsingaröld*. Reykjavík 1950.

Þjóðskjalasafn Íslands

Laugavegi 162 • 105 Reykjavík • Sími 590 3300 • Fax 590 3301 • www.skjalasafn.is